

ŽENE DINASTIJE BALŠIĆ U DUBROVNIKU U KASNOM SREDNJVEM VIJEKU

Marijan PREMOVIĆ
Filozofski fakultet Univerziteta Crne Gore
Nikšić, Crna Gora

UDK: 929.7-055.2 Balšić:
94(497.5)Dubrovnik
DOI: yrvqqtwp9
Izvorni znanstveni rad
Prihvaćeno: 15. lipnja 2022.

U radu se, na osnovi raščlambe arhivskog gradiva iz Državnog arhiva u Dubrovniku (ser. 2 *Reformationes* i ser. 27/1 *Lettere e commissioni di Levante*), kao i postojećih saznanja iz historiografije, istražuju boravci žena iz dinastije Balšić u Dubrovniku, kao i (ne)očekivani izostanak dolaska, u vremenskom okviru od 1382. do 1428. godine. Kronološkim slijedom prate se njihovi dolasci u Grad, iznose se neki opći podatci o Balšićima i Dubrovniku, preko kojih je ukratko skiciran povijesni kontekst. Središnja tema ovog rada ponajprije je usmjerena na učestalost boravka žena dinastije Balšić u Gradu. Predmet istraživačkog interesa su supruge zetskih gospodara Balšića: Teodora, supruga Đurđa I., Komnina, žena Balše II., i Jelena, supruga Đurđa II., kao i kćeri Đurđa I.: Evdokija i Goislava, i Ruđina, kći Balše II. Analiziraju se razlozi dolaska, način na koji su ih dubrovačke vlasti diplomatski tretirale i sistem djelovanja ceremonijalnog koda, a pozornost je usmjerena i na diplomatske javne darove dubrovačkih vijeća njihovim gošćama. U tom se kontekstu, uz podatke o njihovom boravku, donosi i podrobnija raščlamba odnosa dubrovačkih vlasti prema ženama iz dinastije Balšić usmjerena na sadržaje njihovih odnosa. Promatrani prikazi otkrivaju da su Dubrovčani vodili računa o utjecajnim suprugama, majkama i kćerima osoba s kojima su stupali u pregovore jer su vjerovali da im njihov utjecaj na donositelje odluka može pomoći.

Ključne riječi: Dubrovnik, Zeta, kasni srednji vijek, žene, Balšići.

UVOD

Obitelj Balšić je od 1360. do 1421. godine upravljala Zetom.¹ U tom je razdoblju postala jedna od najmoćnijih dinastija između Dubrovnika i Himare. Trgovački odnosi Dubrovnika i Zete bili su, tijekom vladavine Balšića, najvažnija sastavnica dubrovačko-zetskih odnosa.² Dubrovčani su

¹ Teritorij obitelji Balšić u navedenom se razdoblju mijenjao. Njihova se vlast s prekidima protezala od Dubrovnika do Himare, dok je u unutrašnjosti povremeno obuhvaćala Onogošt, Peć, Prizren i Trebinje. O teritorijalnom opsegu Balšića vidi u: Božidar ŠEKULARAC, *Crna Gora u doba Balšića*, Cetinje, 2012., 171 – 189; Srđan RUDIĆ, *Balšići: gospodari Zete*, Beograd, 2021., 43 – 118.

² Vinko FORETIĆ, *Povijest Dubrovnika do 1808*. Dio 1, *Od osnutka do 1526.*, Zagreb, 1980., 154 – 156, 158, 181 – 188.

prepoznali značaj doprinosa žena Balšića u procesu diplomatskih pregovora u ostvarivanju svojih političkih i trgovačkih interesa. Tako je primjerice Teodora Balšić 1395. godine sudjelovala u diplomatskim pregovorima u kojima se rješavalo trgovinsko pitanje zbog povećanja prohodne carine za dubrovačke trgovce u Danju.³ O ženama imamo sačuvane podatke kada bi one, najčešće, tražile utočište i pomoć u Gradu.⁴ Gradskim je vlastima bilo u interesu iskoristiti kapacitet njihovih pozicija, kao i dinastičke veze za postizanje željenih vanjskopolitičkih i trgovačkih rezultata. Najbolji je primjer uručenje dubrovačkog građanstva 29. kolovoza 1397. Teodori, Ruđini i Kominini Balšić, kao i Mrkši Žarkoviću,⁵ a rezultat je bio oslobođanje carinskih dažbina za trgovce Grada u Valoni. Uz svoje utjecajne muževe pojedine su se žene uspjele istaknuti u procesu donošenja važnih odluka, pa i u gospodarenju državom⁶ kada nije bilo nasljednika. Potvrda tomu je Jelena Balšić koja je upravljala Zetom u razdoblju od nekoliko mjeseci (listopad 1392. – zima 1393.) kada je njezin suprug Đurađ II. Stracimirović Balšić bio zarobljenik Osmanlija.⁷ Od 1403. do 1411. godine bila je glavna savjetnica svome sinu Balši III. u vođenju vanjske politike.⁸ Nakon smrti svog supruga Mrkše Žarkovića 1414. godine, Ruđina je upravljala gradom Valonom do 1417. godine. Osim toga, gotovo dvije godine nalazila se na čelu Budve (1418. – 1420. godine).⁹

U fokusu našeg istraživanja su supruge zetskih gospodara Balšića: Teodora, supruga Đurđa I. (1360. – 1378.), Komnina, žena Balše II. (1378. – 1385.), i Jelena, supruga Đurđa II. (1386. – 1403.), kćeri Đurđa I.: Evdokija i Goislava,

³ Ljubomir STOJANOVIĆ, *Stare srpske povelje i pisma. Knj. I, Dubrovnik i susedi njegovi. Deo 1*, Beograd, 1929., 236 – 237; Nella LONZA, *Odluke dubrovačkih vijeća 1395 – 1397. Reformationes consiliorum civitatis Ragusii 1395 – 1397*, Zagreb – Dubrovnik, 2011., 69, 299.

⁴ Jorjo TADIĆ, *Promet putnika u starom Dubrovniku*, Dubrovnik, 1939., 60 – 70, 140.

⁵ Ludovicus de THALLÓCZY, Constantinus JIREČEK, Emilianus de SUFFLAY, *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia II (annos 1344 – 1406 continens)*, Vindobonae (Beč), 1918., 594.

⁶ Teorijska literatura koja se bavi pojmom srednjovjekovne države: Susan REYNOLDS, *The historiography of the medieval state*, in: *Companion to Historiography*, ed. Michael Bentley, Oxon – New York, 1997., 117 – 138; Benno TESCHKE, *Geopolitical Relations in the European Middle Ages: History and Theory*, *International Organization*, vol. 52, no. 2, Cambridge, 1998., 325 – 358; Lisa BLAYDES, *State Building in the Middle East*, *Annual Review of Political Science*, vol. 20, 2017., 487 – 504.

⁷ Marijan PREMORIĆ, *Politički odnosi Đurđa II. Stracimirovića Balšića i Dubrovnik (1385. – 1403.)*, *Radovi za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 60, 2018., 109 – 110.

⁸ Ivan BOŽIĆ, *Doba Balšića*, u: *Istorija Crne Gore II/2. Od kraja XII do kraja XV vijeka. Crna Gora u doba oblasnih gospodara*, ur. Milinko Đurović, Titograd, 1970., 58, 66, 98 – 99.

⁹ Ivan BOŽIĆ, *Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku*, Beograd, 1952., 38; Žika BUJUKLIĆ, *Pravno uređenje srednjovjekovne budvanske komune*, Budva–Nikšić, 1988., 22.

i Ruđina, kći Balše II.¹⁰ O navedenim ženama iz dinastije Balšić u Gradu sv. Vlaha pisalo se izuzetno rijetko u historiografiji i nije adekvatno osvijetljena ova problematika. Na osnovi istraživanja u dubrovačkom arhivu Konstantin Jireček proučavao je izvjesne segmente iz prošlosti Evdokije Balšić.¹¹ Jiriček je u svojim istraživanjima donio temeljne prozopografske podatke o Evdokiji Balšić. Najopsežniji doprinos temi, na osnovi dubrovačke arhivske građe, dao je povjesničar Jorjo Tadić. Kroz jedno kratko poglavlje svoje knjige *Promet putnika u starom Dubrovniku* prikazao je kao dubrovačke gošće Teodoru, Komninu, Jelenu, Evdokiju, Goislavu i Ruđinu. Prikupljena građa i saznanja do kojih je došao Tadić poslužila su kao polazište i poticaj za daljnja istraživanja ove tematike.¹² Nedostatak ovog istraživanja jest kontekstualizacija načina dočeka, analiza darova, kao i potpuna refleksija tih posjeta na trenutne i buduće političke okolnosti odnosa Dubrovnika i Zete. Dušanka Dinić-Knežević žene Balšića spominje tek usputno, uopćenim podacima, kao dio širih migracija žena iz srednjovjekovne Srbije u Dubrovnik.¹³ Spomenute žene spominju se fragmentirano, u vezi s navedenom temom u političkom i javnom životu Zete, u monografijama Josipa Jelčića, Božidara Šekularca i Srđana Rudića.¹⁴

O ulozi Jelene Balšić u političkom i javnom životu Zete raspravljalo se u više radova. Na ovom mjestu spominjemo samo sintezu *Istorija Crne Gore II/2*, u kojoj je obrađen njezin boravak u Gradu i rascjepkano prikazan na nekoliko mjesta.¹⁵ Za razumijevanje funkcioniranja dubrovačke diplomacije važne su nam studije Bogdana Krizmana,¹⁶ Zdravka Šundrice¹⁷ i Valentine Zovko.¹⁸ Ceremonijalom i javnim ritualima Dubrovnika najviše i najcjelovitije bavile su se Zdenka

¹⁰ Za vremenski okvir proučavanja uzeta je 1382., jer te godine u Dubrovnik je trebala da se skloni Komnina. Za kronološku granicu uzeli smo 1428. godinu. Tada je u Gradu boravila Evdokija.

¹¹ Constantin JIREČEK, *Die Witwe und die Söhne des Despoten Esau von Epirus*, *Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher*, vol. I., Berlin, 1920., 1 – 16.

¹² J. TADIĆ, *Promet putnika*, 60 – 70, 140.

¹³ Dušanka DINIĆ-KNEŽEVIĆ, *Žene iz srpskih zemalja u srednjovjekovnom Dubrovniku*, u: *Zbornik radova / Deseti kongres istoričara Jugoslavije*, ur. Zdravko Antonić, Milan Lazić, Dragutin Ranković, Beograd, 1998., 357 – 362.

¹⁴ Josip JELČIĆ, *Zeta i dinastija Balšića: dokumentovane istorijske studije*, prev. i prir. Radoslav Rotković, Podgorica, 2010.; B. ŠEKULARAC, *Crna Gora*; S. RUDIĆ, *Balšići*.

¹⁵ I. BOŽIĆ, *Doba Balšića*, 58, 66, 98 – 99.

¹⁶ Bogdan KRIZMAN, *Diplomati i konzuli u starom Dubrovniku*, Zagreb, 1957.

¹⁷ Zdravko ŠUNDRICA, O darovima i dubrovačkoj diplomaciji. u: *Tajna kutija Dubrovačkog arhiva I. dio*, ur. Vladimir Stipetić, Zagreb – Dubrovnik, 2008., 133 – 144.

¹⁸ Valentina ZOVKO, *Diplomatski ceremonijal – Važan oblik komunikacije u pregovorima oko proširenja dubrovačkih granica*, *Radovi za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 55, 2013., 18 – 40.

Janeković-Römer¹⁹ i Nella Lonza.²⁰ Izuzetno koristan rad o prisutnosti žena u dubrovačkoj diplomatskoj povijesti kasnog srednjeg vijeka napisala je Valentina Zovko.²¹ Uvid u analizu dubrovačke diplomatske prakse, od kraja 14. do sredine 15. stoljeća, daje nam ista Valentina Šoštarić, koja je napravila ogroman posao u svojoj sadržajnoj i podacima obimnoj monografiji o *dubrovačkim poklisarima*.²² Rezultati do kojih je došla od iznimne su važnosti za razumijevanje dubrovačke diplomacije i njezina razvoja.

Nadovezujući se na ta istraživanja, autor ovoga rada posegnuo je za neobjavljenom arhivskom građom sadržanoj u seriji Pisma i uputstva na Istok (*Lettere e commissioni di Levante*) Državnog arhiva u Dubrovniku koja donosi podatke o vanjskoj politici dubrovačkih vlasti prema Zeti, kao što su pozivi pojedinim ženama iz dinastije Balšić da posjete Grad.²³ Te podatke upotpunjuju zapisi dubrovačkih vijeća u seriji: *Reformationes*, u kojima su sačuvane mnogobrojne odluke koje pedantno i sustavno prate diplomatske aktivnosti gradskih vlasti prema ženama Balšića.²⁴ Poneki podatak našli smo u diplomatsko-političkim spisima (*Acta Consilii Rogatorum*)²⁵ i zapisima dubrovačkog kancelarijata (*Diversa Cancellariae*).²⁶ Od velike su koristi u pisanju objavljene zbirke vrela, posebno one koje sadrže latiničnu i ćiriličnu građu iz arhivskih serija dubrovačkog arhiva, gdje se nalaze relevantni podatci za našu temu.²⁷

¹⁹ Zdenka JANEKOVIĆ-RÖMER, Javni rituali u političkom diskursu humanističkog Dubrovnika, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, sv. 29, Zagreb, 1996., 68 – 86; Zdenka JANEKOVIĆ-RÖMER, O poslaničkoj službi i diplomatskom protokolu Dubrovačke Republike u 15. stoljeću, u: *Hrvatska srednjovjekovna diplomacija*, Zbornik Diplomatske akademije 4, ur. Mladen Andrić i Mirko Valentić, Zagreb, 1999., 193 – 203.

²⁰ Nella LONZA, Ceremonijal Dubrovačke Republike, u: *Diplomacija Dubrovačke Republike*, Zbornik Diplomatske akademije 3, ur. Svjetlan Berković, Zagreb, 1998., 169 – 175; Nella LONZA, *Kazalište vlasti: Ceremonijal i državni blagdani Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću*, Zagreb – Dubrovnik, 2009.

²¹ Valentina ZOVKO, Acting from the Shadows: Women and Diplomacy in the Late Medieval Dubrovnik, in: *The Undiscovered Woman: from Antiquity to the Modern Times*, ed. Anna Obara-Pawłowska, Anna Miaczewska i Dariusz Wróbel, Lublin, 2017., 75 – 87.

²² Valentina ŠOŠTARIĆ, *Dubrovački poklisari: u potrazi za novim teritorijima*, Zadar, 2021.

²³ Hrvatska – Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik (dalje: HR – DAD), *Lettere e commissioni di Levante* (dalje: *Let. di Lev.*), ser. 27/1, sv. 2, 4, 7.

²⁴ HR – DAD, *Reformationes* (dalje: *Ref.*), ser. 2, sv. 31, 33; Mihailo J. DINIĆ, *Odluke veća Dubrovačke republike I*, Beograd, 1951.; Mihailo J. DINIĆ, *Odluke veća Dubrovačke republike II*, Beograd, 1964.; Nella LONZA, Zdravko ŠUNDRICA, *Odluke dubrovačkih vijeća 1390 – 1392*, Zagreb – Dubrovnik, 2005.; N. LONZA, *ODV 1395 – 1397*; Danko ZELIĆ, Ana PLOŠNIĆ ŠKARIĆ, *Dubrovnik: Civitas et Acta Consiliorum 1400-1450*, Zagreb, 2017.

²⁵ HR – DAD, *Acta Consilii Rogatorum* (dalje: *ACR*), ser. 3, sv. 17.

²⁶ HR – DAD, *Diversa Cancellariae* (dalje: *Div. Canc.*), ser. 25, sv. 32.

²⁷ Nicolas JORGA, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle*, t. II, Paris, 1899.; L. THALLÓCZY, C. JIREČEK, E. SUFFLAY, *Acta II*; LJ. STOJANOVIĆ, *Stare srpske povelje i pisma I*.

Diplomatski odnosi njegovali su se dobrim ugošćivanjem gošći iz obitelji Balšić, a uz pomoć poklona iskazivali su poštovanje, povjerenje, naklonost, prijateljstvo i mir.²⁸ Pokloni ženama dinastije Balšić bili su sredstvo kojim su Dubrovčani pokušavali ostvariti neke od svojih želja, koje su najčešće bile vezane za trgovačke privilegije i sigurnost trgovine. Darivanje je dio ceremonijalnog koda diplomatskog ophođenja prema gošćama. Motive i vrijednost poklona pokušat ćemo staviti u kontekst želja i političkih interesa, istražiti s kojim su ciljem žene dolazile, kakve su opće političke i gospodarske prilike u okruženju i koliko one utječu na odnos gradskih vlasti prema njima, jesu li one bile u kontaktu s gradskim vlastima od ranije, kao i s kakvom i kojom su se argumentacijom koristili gradski oci da pridobiju njihovu naklonost.

OPĆI PODATCI O DIPLOMATSKIM ODNOSIMA BALŠIĆA I DUBROVNIKA

Dubrovačka diplomatska akcija u Zeti nakon smrti srpskog cara Dušana Nemanjića (1331. – 1355.) bila je preusmjerena na nove zetske gospodare Balšiće. Balšići su od 1360. godine bili najbliži susjed Dubrovniku, pa je zato suradnja bila potreba životne svakodnevnice i reflektira se kroz prizmu diplomatskih odnosa. Diplomatske veze između Dubrovnika i zetske dinastije Balšića uspostavljene su u srpnju 1361. godine, posredstvom poslanika Klimenta Tominog Derse (oko 1300. – oko 1376.), kojega su dubrovačke vlasti poslale u misiju braći Balšić. Te prve političke veze i pregovori ticali su se sklapanja saveza u borbi protiv humskog kneza Vojislava Vojinovića i Kotora, političkih događanja koja se odnose na Budvu, prodaje soli i nekih otetih stvari za koje dubrovački poslanik nosi priznanice potpisane rukom Stracimira i Đurđa I.²⁹ Dubrovačka diplomatska dalekovidnost vidjela je u novim zetskim gospodarima svoje političke i privredne partnere, na način da dobiju pomoć u političkim sukobima kada to bude potrebno, kao i trgovačke slobode i privilegije za svoje trgovce. Zato su gradske vlasti u diplomatskoj misiji Klimenta Derse dodijelile dubrovačko građanstvo braći Stracimiru, Đurđu I. i Balši II.³⁰

Vodstvo Grada u vanjskoj politici držalo se načela da prilikom stupanja novog vladara na prijestolje traže potvrdu starih trgovačkih povlastica. U tom smislu

²⁸ O tome vidjeti u: V. ZOVKO, *Diplomatski ceremonijal*, 21, 26.

²⁹ HR – DAD, *Lett. di Lev.*, sv. 2, f. 28'v (29. 07. 1361.). O Klimentu Tominom Dersa vidjeti više u: Nenad VEKARIĆ, *Vlastela grada Dubrovnika, 4. Odabrane biografije (A – D)*, Zagreb – Dubrovnik, 2014., 316.

³⁰ HR – DAD, *Lett. di Lev.*, sv. 2, f. 28'v (29. 07. 1361.).

u središte dubrovačke interesne mreže ulaze Balšići kao neposredni susjedi u zaleđu. Osim trgovine u Zeti, preko teritorija Balšića izvozili su robu u Srbiju. Da bi osigurale povlastice i sigurnost dubrovačkih trgovaca, gradske vlasti bile su vrlo zainteresirane za potvrdu sigurnosti zetskih gospodara u obliku povelja. Povelje sadrže odredbe kojima se garantira sigurnost dubrovačkih građana i nastojanje zetskih gospodara da se ostvari jača privredna suradnja. Braća Balšići poveljom od 17. siječnja 1368. ukinuli su carinu na Danju.³¹ Đurađ I., poveljom od 30. studenog 1373. godine, obećao je Dubrovčanima da neće uvoditi carine koje nisu postojale u vrijeme srpskog vladara Dušana.³² Poveljom od 30. svibnja (smatra se da je nastala u razdoblju 1374. – 1376.) Đurađ I. garantira da neće ometati trgovački promet između Grada i Zete.³³ Balša II. u povelji od 20. studenog 1379. propisao je da na Danju i Krivoj Rijeci Dubrovčani plaćaju carinu kao u vrijeme Đurđa I.³⁴ U povelji Balše II. od 24. travnja 1385. određeno je da Dubrovčani ne plaćaju carine i prijelaze preko rijeka koje nisu bile zakonite u vrijeme cara Dušana i Đurđa I.³⁵ Iako je prethodnim poveljama već bila garantirana pravna sigurnost dubrovačkih trgovaca, Đurađ II. je 27. siječnja 1386. poveljom ponovo propisao da njegovi podređeni ljudi ne smiju na svoju ruku nametati nezakonite namete i da se mora nadoknaditi šteta ako je trgovci pretrpe. Ukinuo je sve trgove soli uvedene poslije smrti cara Dušana.³⁶ S nastradale dubrovačke lađe na moru ili u rijeci nitko nije smio ništa uzeti.³⁷ Ponovnom potvrdom povelja osnaživano je prijateljstvo i darovane su trgovačke slobode, koje su dubrovačkim trgovcima osiguravale dobre uvjete za rad.

³¹ Srđan RUDIĆ, Povelja Balšića Dubrovčanima, *Stari srpski arhiv*, sv. 9, Beograd, 2010., 93 – 98.

³² Srđan RUDIĆ, Povelja Đurđa I Balšića Dubrovniku, *Stari srpski arhiv*, sv. 8, Beograd, 2009., 101 – 110.

³³ Srđan RUDIĆ, Povelja Đurđa I Balšića Dubrovčanima, *Stari srpski arhiv*, sv. 8, Beograd, 2009., 111 – 117.

³⁴ Srđan RUDIĆ, Povelja Balše II kojom potvrđuje Dubrovčanima privilegije dobijene od brata mu Đurđa, *Stari srpski arhiv*, sv. 10, Beograd, 2011., 103 – 107.

³⁵ Srđan RUDIĆ, Povelja duke dračkog Balše II Dubrovčanima, *Stari srpski arhiv*, sv. 11, Beograd, 2012., 101 – 106.

³⁶ O trgovima soli vidjeti više u: Milena GECIĆ, Dubrovačka trgovina solju u XIV veku, *Zbornik Filozofskog fakulteta*, sv. 3, Beograd, 1955., 95 – 153; Momčilo SPREMIĆ, Sveti Srđ pod mletačkom vlašću: (1396 – 1479), *Zbornik Filozofskog fakulteta*, sv. 7 – 1, Beograd, 1963., 295 – 311; Đuro TOŠIĆ, *Trg Drijeva u srednjem vijeku*, Sarajevo, 1987., 63 – 118, 187 – 208; Bogumil HRABAK, *Promet soli u Skadru i Bojani u XIII, XIV i XV veku, Istorijski zapisi*, sv. 3 – 4, Podgorica, 2000., 65 – 83.

³⁷ Marijan PREMORIĆ, Povelja Đurđa Stracimirovića Balšića Dubrovčanima od 27. januara 1386. godine, *Stari srpski arhiv*, sv. 15, Beograd, 2016., 143 – 155.

Diplomatski odnosi između gospodara Zete i Dubrovčana mogu se označiti kao prijateljske veze³⁸ dvije pragmatične strane, koje uključuju uzajamno traženje i primanje pomoći. Dubrovčani su dobivali potvrdu trgovačkih privilegija, zaštitu trgovine i trgovaca i pomoć u političkim sukobima kada je to bilo potrebno. U zamjenu za to, Balšići su uz pomoć dubrovačkih trgovaca razvijali gospodarsku djelatnost u Zeti (uvoz i izvoz trgovačkih proizvoda), a omogućeno im je i uzimanje kredita u Gradu, liječenje zetskih gospodara i njegovih porodica, utočište za njihove obitelji kada bi prijetila neprijateljska opasnost, traženje pomoći u naoružanju, popravci oružja itd.

ŽENE BALŠIĆA I DOLASCI U GRAD

Uloga žena u diplomaciji srednjovjekovnog Dubrovnika bila je značajna. Žene nisu bile samo pasivni promatrači krupnih političkih događaja i odluka, već su mogle biti u njih aktivno uključene, podjednako kao i njihovi muški srodnici. Kao supružnice i kćeri imale su, u najvećem broju slučajeva, stvarnu moć da utječu na konačan ishod diplomatskih zalaganja. Dubrovčani su nastojali koristiti potporu utjecajnih žena koje su uživale dostatan autoritet i moć da utječu na tijek zbivanja, iako su djelovale u sjeni svojih muških srodnika.³⁹ Valja istaknuti utjecaj Teodore Balšić na donošenje političkih odluka svoga sina Konstantina. Gradske vlasti pisale su 2., 11. i 14. svibnja 1395. Konstantinu i Teodori da ih njihovi carinici u Danju ometaju mijenjajući ranije zakone. Također mole Teodoru za dozvolu slobodnog prijelaza njihovim trgovcima.⁴⁰ Zahvaljujući njezinoj blizini, moći i angažiranju kod Konstantina odnosi su uređeni poveljom od 13. studenog 1395. izdanom u Uljarima poviše

³⁸ Sintagma *prijateljstvo* navodi se u svim poveljama Balšića koje su izdane Dubrovniku. U povelji braće Stracimira, Đurđa I. i Balše II., od 17. siječnja 1368. (*voljenoj braći i prijateljima knezu i sudijama i vlasteli dubrovačkoj*), Đurđa I. Balšića od 1374. – 1376. (*i staro prijateljstvo koje su imali moji prethodnici*), Balše II. od 20. studenoga 1379. (*i svačnim prijateljima*) i 24. travnja 1385. godine, kao i Đurđa II. od 27. siječnja 1386. (*i od prijatelja mojih, vlastele grada Dubrovnika*). Vidjeti: S. RUDIĆ, Povelja Đurđa, 101 – 110; S. RUDIĆ, Povelja Đurđa I, 111 – 117; S. RUDIĆ, Povelja Balšića, 93 – 98; S. RUDIĆ, Povelja Balše II, 103 – 107; S. RUDIĆ, Povelja duke, 101 – 106; M. PREMOVIĆ, Povelja Đurđa Stracimirovića, 143 – 155. S druge strane, i Dubrovčani su oslovljavali Balšiće prijateljima (*Dio amisse domicilio aclamare a sii la bona memoria de misser Gorgii signore vostro et nostro bono et speciale amico*). HR – DAD, *Let. di Lev.*, sv. 4, f. 12v (18. 04. 1403.). O konceptu prijateljstva vidjeti u: V. ŠOŠTARIĆ, *Dubrovački poklisari*, 209 – 216.

³⁹ D. DINIĆ-KNEŽEVIĆ, *Žene*, 361; V. ZOVKO, *Acting from the Shadows*, 75 – 87; V. ŠOŠTARIĆ, *Dubrovački poklisari*, 122, 205 – 207.

⁴⁰ K. JIREČEK, *Spomenici srpski*, 16 – 17; LJ. STOJANOVIĆ, *Stare srpske povelje i pisma I*, 234 – 237.

Skadra, dajući im određene privilegije, slobodu trgovine i oslobođenje od carine.⁴¹

Žene Balšića najčešće su dolazile u Grad kada bi upale u nevolju (Ruđina, Evdokija i Goislava), zbog trgovačkih pregovora (Teodora) ili kada su bile na proputovanju (Jelena). Gradske vlasti iskazivale su im ceremonijalni značaj, ovisno o širem kontekstu i konkretnom povijesnom trenutku. Da je u proučavanom razdoblju dobar prijem gošći iz dinastije Balšić u Dubrovniku imao ustaljen diplomatski ceremonijalni kod potvrđuje nam talijanski humanist i pedagog Filip Diversis u svom poznatom djelu *Opis slavnog grada Dubrovnika iz 1440. godine*. Diversis je opisao da se u prvoj polovici XV. stoljeća prema gostima (vladarima, prvacima vlasti, znamenitim ljudima, kardinalima ili prelatima, glasniciima slavenskih gospodara u zaleđu itd.) iskazivala čast i poštovanje, dobivali su na poklon namirnice i slatkiše, sukno, začine, papar u zrnu i druge raskošne poklone.⁴² Svečani prijem stranih velikodostojnika bio je izuzetno važan čimbenik u diplomatskim odnosima. Pripreme aktivnosti počinjale su čim je izaslanstvo bilo najavljeno, a sam ceremonijal boravka gošći odvijao se u tri čina: doček, službena audijencija i ispraćaj. Gošće je dočekivalo posebno izaslanstvo koje je imenovalo Malo vijeće i koje će skrbiti o njihovu smještaju i prehrani.⁴³ U odlukama Vijeća navodi se brojnost pratnje (često nisu navođena imena),⁴⁴ a ponegdje se navodi i mjesto gdje je dubrovačko izaslanstvo izašlo gošćama u susret.⁴⁵ Zadatak izaslanstva bio je izraziti dobrodošlicu i prenijeti pozdrave dubrovačke vlade, a nakon toga obično bi gošću otpratili

⁴¹ LJ. STOJANOVIĆ, *Stare srpske povelje i pisma I*, 237; Božidar ŠEKULARAC, *Dukljansko – zetske povelje*, Titograd, 1987., 178 – 180.

⁴² Filip de DIVERSIS, *Opis slavnoga grada Dubrovnika*. Predgovor, transkripcija i prijevod s latinskoga: Zdenka Janeković-Römer. Zagreb, 2004., 114 – 115.

⁴³ *In ipso Minori consilio captum fuit de ... rebus comestilibus singulo die usque ad unum ducatum dominam Theodoram de denariis nostri communis*. HR – DAD, Ref., ser. 31, f. 5v (09. 08. 1397.); HR – DAD, Ref., ser. 31, f. 5v (04. 10. 1397.); Predlog Vijeća umoljenih od 27. svibnja 1409. bio je da se Jeleni Balšić ponudi *mensa parata*. HR – DAD, Ref., ser. 33, f. 246v (27. 05. 1409.); *de dando eidem domine Elene pro brocho quatuor perperos.*: HR – DAD, Ref., ser. 33, f. 265v (10. 12. 1409.).

⁴⁴ *Prima pars de commitendo eandem dominam Elenam, matrem Balse, ad civitatem per nostros nobiles. Secunda de mittendo nobiles nostros ad conferendum cum ea et ad deportandum eam de viagio propter adventum gallearum et si noluerit mutare propositum, quod dicti nobiles eam ad civitatem*. HR – DAD, Ref., ser. 33, f. 102v (27. 05. 1409.). *ser Marinus de Resti, ser Nochola de Goze, ser Theodorus de Prodanello fuerunt electi ad commitandum dominam Elenam, matrem Balse*. HR – DAD, Ref., ser. 33, f. 102v (27. 05. 1409.); *domina Helena, relicta domini Georgii de Balsa, que est Curcule, deux barques*. L. THALLÓCZY, C. JIREČEK, E. SUFFLAY, *Acta II*, 122, bilj. 7.

⁴⁵ *domina Helena relicta domini Georgii de Balsa ... de mitendo duas nostras barchas armatas ad octo remos*. HR – DAD, Ref., ser. 33, f. 265v (10. 12. 1409.) *domina Helena...que est Curcule, deux barques*. L. THALLÓCZY, C. JIREČEK, E. SUFFLAY, *Acta II*, 122, bilj. 7.

do njezina konačišta. Odluka gdje će gošće biti smještene također je ovisila o njihovom rangu. Gošće je dubrovačka vlada smještala unutar kompleksa zgrade Sponza, na raspolaganju bile su plemićke kuće, a i privatnici su davali smještaj, za čiji je najam vlada plaćala vlasniku primjerenu naknadu ili su gošće dobivale novac za plaćanje smještaja.⁴⁶ Vodstvo Grada 27. svibnja 1420. ponudilo je Ruđini, preko njezina poslanika, kuću za boravak u Gradu (nije navedeno koju).⁴⁷ Krajem veljače 1427. gradski oci dali su Evdokiji 4 perpera mjesečno za najam stana.⁴⁸ Hrana je bila važno sredstvo koje se koristilo kako bi se gošće udobrovoljile. Kao dar predavana je birana hrana: teleće, juneće, svinjsko i kokošje meso, kopuni i golubovi, školjke, marcipan, kolač od pinjola i druge slastice, svježe voće, birano vino itd.⁴⁹ Krajem srpnja 1421. dubrovačke su vlasti Ruđini darovale kruh i vino u vrijednosti od 30 perpera.⁵⁰ Tijekom boravka Evdokije u Gradu od 1427. do 1428. godine, gošći je najčešće darovana riba, vino i kruh.⁵¹ Znamenite gošće imale su audijenciju kod kneza i u Malom vijeću, gdje su ih službeno upoznavale s nekom važnom činjenicom zbog koje su došle, a to je bio neizostavan dio državnog protokola.⁵² Ovo je općenita tvrdnja za kraj XIV. i XV. stoljeće. Nemamo primjere da se audijencija bar nekih žena iz dinastije Balšić odvijala po prezentiranoj formi.

Dubrovački poklisar Pavle Đivin Gundula (oko 1357. – 1416.) u prvoj polovici lipnja 1403. pokušavao je diplomatskim arsenalom ubijediti bosanskog kralja da je nepotrebno izbijanje rata između njih.⁵³ Jedan od argumenata Pavla bio je da je Dubrovnik uvijek bio dobar prijatelj svojim susjedima i da im je pružao sklonište kada bi to bilo potrebno.⁵⁴ Kao primjer korištena je argumentacija da su dubrovačke vlasti bile zbrinule tri kćeri Đurđa I. Balšića,

⁴⁶ J. TADIĆ, *Promet putnika*, 68.

⁴⁷ N. JORGA, *Notes II*, 181.

⁴⁸ J. TADIĆ, *Promet putnika*, 68.

⁴⁹ N. LONZA, *Kazalište vlasti*, 208 – 211; Jelena IVANIŠEVIĆ, Lačan ne haje toliko za ljubav: gastronomija Dunda Maroja između srednjovjekovlja i renesanse, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, Vol. No. 49, Dubrovnik, 2011., 9 – 25.

⁵⁰ N. JORGA, *Notes II*, 193; J. TADIĆ, *Promet putnika*, 65.

⁵¹ J. TADIĆ, *Promet putnika*, 67 – 69.

⁵² J. TADIĆ, *Promet putnika*, 22, 30 – 31; B. KRIZMAN, *Diplomati i konzuli*, 28 – 29, 49; Z. JANEKOVIĆ-RÖMER, Javni rituali, 81 – 83; N. LONZA, *Kazalište vlasti*, 168 – 170, 186, 196 – 199, 201; V. ZOVKO, *Diplomatski ceremonijal*, 36 – 38; V. ŠOŠTARIĆ, *Dubrovački poklisari*, 101 – 103.

⁵³ J. TADIĆ, *Promet putnika*, 65; O Pavau Đivinom Gunduli vidjeti: Nenad VEKARIĆ, *Vlastela grada Dubrovnika*, 3. *Vlasteoski rodovi (A – L)*, Zagreb – Dubrovnik, 2012., 304; V. ŠOŠTARIĆ, *Dubrovački poklisari*, 44, 55, 66 – 67, 70, 80 – 81, 163 – 164.

⁵⁴ HR – DAD, *Lett. di Lev.*, sv. 4, f. 21 'v (10. 06. 1403.).

koji je bio mudar i veliki gospodar, a kada je izgubio više gradova i tvrđava, one su prihvaćene u Gradu i imale su sve potrebno. Također, poslanik je trebao istaknuti da su i sinovi kralja Vukašina dolazili Dubrovnik i da je sve njihovo predano i sačuvano.⁵⁵ Politički čelnici grada ovim pozitivnim primjerima htjeli su potaknuti pozitivnu emocionalnu reakciju kod sugovornika vezanu uz ideju da su uvijek bili dobri i pouzdani prijatelji. Gradske vlasti prognozirale su opciju izbijanja rata pa su je namjeravale spriječiti vještim pregovaranjem, želeći na taj način izbjeći izbijanje rata.⁵⁶

Dubrovčani su zbog svog političkog i trgovačkog pragmatizma bili vrlo susretljivi prema ženama Balšića. Gradski oci računali su da putem lijepog ugošćivanja i darova gošćama, kao i pomoći kada se nađu u nevolji, mogu trenutno ili u budućnosti diplomatski utjecati na vladare iz njihovih obitelji u ostvarenju postavljenih ciljeva.

JELENA BALŠIĆ

Jelena je treća kći srpskog kneza Lazara Hrebeljanovića i princeze Milice, rođena u Prilecu 1368. godine. Udala se za Đurđa II. najkasnije 1386. godine.⁵⁷ Kao i mnoge vlasteoske djevojke, i Jelena se, vjerojatno, prilikom izbora bračnog partnera morala pokoriti volji svojih roditelja i dinastičkim interesima.⁵⁸ Međutim, takva je bila sudbina većine nevjesta u srednjem vijeku jer su politički brakovi predstavljali omiljeno sredstvo tadašnje diplomacije za stvaranje novih strateških partnerstava. U srednjem vijeku ugledni feudanci vodili su dobro osmišljenu politiku orođivanja s utjecajnim obiteljima. Ulazak Đurđa i Jelene

⁵⁵ *Per la valita che segni a le fiolle de Zorzi de Balsa che fo grande signor et saivo et have plu cita et castelle et tutto perdi et Ragusa li romaxe et a tutte tre le soe fiolle qe fo de bisogno. Et se fossimo stadi soi al modo mo domanda lo Re, ne haverane perduto come per le soe cite et case.* HR – DAD, *Lett. di Lev.*, sv. 4, f. 21'v (10. 06. 1403.). O Pavau Đivinom Gunduli vidjeti: N. VEKARIĆ, *Vlastela grada* 3, 304; V. ŠOŠTARIĆ, *Dubrovački poklisari*, 44, 55, 66 – 67, 70, 80 – 81, 163 – 164.

⁵⁶ Valentina ŠOŠTARIĆ (ZOVKO), *Negative Emotions in Action – two Examples from the 15th Century Ragusan Diplomacy*, *Hiperborrea*, Bucharest, 2019, vol. 6, no. 1, 5 – 15; V. ŠOŠTARIĆ, *Dubrovački poklisari*, 229 – 230, 237 – 238.

⁵⁷ Miodrag AL. PURKOVIĆ, *Kćeri Kneza Lazara: istorijska studija*, Beograd, 1996., 73.

⁵⁸ Vidjeti na literaturu koja problematizira taj problem: Zdenka JANEKOVIĆ-RÖMER, *Rod i grad: dubrovačka obitelj od XIII do XV stoljeća*, Dubrovnik, 1994., 55 – 76; Georges DUBY, *Love and marriage in the Middle Ages*, Chicago, 1994., 3 – 32. Up. Neven ISAILOVIĆ, *Bračni planovi Kotromanića i državna politika Bosne polovinom XV veka*, u: *Pad Srpske despotovine 1459. godine*, ur. Momčilo Spremić, Beograd, 2011., 203 – 214.

u bračne vode bio je obilježen određenim političkim interesima i proračunima Balšića i Lazarevića.⁵⁹ Đurađ II. i Jelena imali su više djece.⁶⁰

Nakon smrti Đurđa II. 1403. godine, udovica Jelena praktički se našla na čelu obitelji, premda je njezin sin Balša III. u tom trenutku imao 17 godina, što se smatralo legalnom dobi za preuzimanje vlasti.⁶¹ Dok su se na razini Europe magnati pretežno vodili običajnim pravom vezanim za punoljetnost i pravo nasljeđivanja,⁶² Jelena je postala glavnom savjetnicom svom sinu u upravljanju Zetom.⁶³ Njezina uloga u diplomatskoj sferi bila je podjednaka kao i Balšina. Početkom svibnja 1409. planirala je krenuti za Veneciju na diplomatske pregovore, pa je po svom poslaniku molila Dubrovčane da joj posude galiju koja bi je o njihovu trošku prevezla u Mletke. Gradski oci 7. svibnja pozitivno odgovaraju na Jeleninu molbu.⁶⁴ Sljedećeg dana poslali su pismo u kojem se navodi da joj Vlada daje jednu galiju (*galeotta*) za put u Veneciju. Jeleni je ponuđeno da se prema želji naoruža, opremi, i da joj se pošalje barka koja će joj biti na raspolaganju 15 dana na mjestu odredišta, a preuzela bi je ona osobno ili njezin sin Balša.⁶⁵ Vijeće umoljenih 13. svibnja donijelo je odluku da se dozvoli

⁵⁹ I. BOŽIĆ, Doba Balšića, 50, 86 – 102; Esad KURTOVIĆ, Jelena Hranić u bankarskim poslovanjima u Dubrovniku i Kotoru, *Zbornik za istoriju Bosne i Hercegovine*, sv. 5, Beograd, 2008., 89 – 113; Marijan PREMOVIĆ, Jelena, kćer kneginje Milice – spona Lazarevića i Balšića, u: *Kneginja Milica – monahinja Eugeniya i njeno doba*, ur. Siniša Mišić i Dejan Ječmenica, Trstenik – Beograd, 2014., 209 – 223; B. ŠEKULARAC, *Crna Gora*, 180, 192.

⁶⁰ Hrvatski povjesničar Mavro Orbini (polovica XVI. st. – 1611.) navodi da je Đurađ II. osim Balše imao još dva sina, Gojka i Ivaniša, kao i da su oni umrli još za očeva života. Mavro ORBINI, *Kraljevstvo Slavena*, Zagreb, 1999., 356.

⁶¹ I. BOŽIĆ, Doba Balšića, 86; Branislav MILUTINOVIĆ, Borba Balšića sa Mlečanima za zetske primorske gradove, u: *Srednjovjekovna istorija Crne Gore kao polje istraživanja*, ur. Branislav Kovačević, Podgorica, 1999., Dubrovčani prikazuju da je Balša III. prilikom preuzimanja vlasti 1403. godina bio *in bona etate*. HR – DAD, *Lett. di Lev.*, sv. 4, f. 12v (18. 04. 1403.). O određivanju granice punoljetnosti vidi u: Z. JANEKOVIĆ-RÖMER, *Rod i grad*, 48 – 50.

⁶² Starost je bila relativan koncept u političkoj kulturi srednjovjekovne Europe. Primjerice, u Engleskoj se smatralo da je nasljednik u dobi od 12 do 14 godina mogao vladati. Nicola F. MCDONALD, W. M. ORMROD, *Rites of Passage: Cultures of Transition in the Fourteenth Century*, Woodbridge, 2004., 53 – 56. Njemačkim plemićima u XII. stoljeću uobičajena dob punoljetnosti bila je 12 godina. Jonathan R. LYON, Fathers and sons: preparing noble youths to be lords in twelfth-century Germany, *Journal of Medieval History*, vol. 34, Abingdon – Oxford, 2008., 299, bilj. 40. U Veneciji procedura punoljetstva fiksirana je regulativnim aktom iz 1414. godine. Mladići s 18 godina odvajali su se od mladenačkog društva. Stanley CHOJNACKI, Political Adulthood in Fifteenth-Century Venice, *The American Historical Review*, vol. 91, no. 4, Oxford, 1986., 801, 804.

⁶³ I. BOŽIĆ, Doba Balšića, 86.

⁶⁴ *Prima pars est de concedendo domine Elene, matri Balse, unum fustum armatum pro viagio Venetias, si Maiori consilio placuerit*. HR – DAD, *Ref.*, ser. 33, f. 245v (07. 05. 1409.).

⁶⁵ HR – DAD, *Ref.*, ser. 33, f. 245v (08. 05. 1409.); N. JORGA, *Notes II*, 122, bilj. 7; J. TADIĆ, *Promet putnika*, 66.

opremanje galije i da sve troškove snosi gradska blagajna. Određen je broj od 50 veslača i šest strijelaca.⁶⁶ Dubrovačka barka otplovila je prema zetskom primorju polovicom svibnja. U Grad je Jelena stigla 27. svibnja.⁶⁷ Gradski oci imenovali su kao njezine pratiocice Marina Šimina Restija (oko 1354. – 1443.), Nikolu Marinova Gočea (oko 1363. – 1428.) i Teodora Petrova Prodanella (oko 1365. – 1432.).⁶⁸ Dubrovačke vlasti donijele su odluku da se Jeleni daje obrok (nije navedeno kakav, ni novčana vrijednost hrane).⁶⁹ Nemamo saznanja gdje je bila smještena i daljnje podatke o diplomatskom ceremonijalu.

Vodstvo Grada odbilo je 5. lipnja Jelenu dodijeliti galiju za nastavak putovanja u Mletke, kako galija ne bi bila zauzeta ili oštećena prilikom mogućeg napada ljudi kralja Ladislava Napuljskog.⁷⁰ Dubrovačke vlasti tada su je upozorile da se u Jadranskom moru nalaze apulske flote i da može doživjeti neugodnosti tijekom puta za Veneciju. Jelena je odmah poslušala savjet Dubrovčana i odložila je putovanje za Veneciju. Čekala je da se situacija na moru smiri. U Gradu je ostala skoro dva mjeseca.⁷¹ Nakon što je Ladislav Napuljski 9. srpnja 1409. prodao Mlečanima prava na Dalmaciju, a posebice nakon pobjede dubrovačke flote u borbi s napuljskom (13. srpnja 1403.) između Korčule i Stonskog rata, sigurnosno se stanje na Jadranu stabiliziralo.⁷² Jelena je nakon toga odmah krenula na put za Veneciju i stigla je ondje krajem istoga mjeseca.⁷³ U Gradu sv. Marka ostala je skoro četiri mjeseca.⁷⁴ Početkom prosinca krenula je na put prema Dubrovniku. Sedmoga prosinca 1409. Malo vijeće donijelo je odluku da Jelenu poslanici dočekaju kod uvale Sv. Martina u Lapadu.⁷⁵ U Vijeću umoljenih 12. prosinca odlučeno je da se po gošću pošalju

⁶⁶ HR – DAD, *Ref.*, ser. 33, f. 245v (13. 05. 1409.).

⁶⁷ HR – DAD, *Lett. di Lev.*, sv. 4, f. 118'v (08. 05. 1409.).

⁶⁸ HR – DAD, *Ref.*, ser. 33, f. 102v (27. 05. 1409.); Vidi: N. VEKARIĆ, *Vlastela grada* 6, 129 – 130; Nenad VEKARIĆ, *Vlastela grada Dubrovnika*, 8. *Genealogije (M – Z)*, Zagreb – Dubrovnik, 2017., 108, 243.

⁶⁹ HR – DAD, *Ref.*, ser. 33, f. 246v (27. 05. 1409.).

⁷⁰ N. JORGA, *Notes II*, 122, bilj. 7.

⁷¹ N. JORGA, *Notes II*, 120, bilj. 10; J. JELČIĆ, *Zeta*, 318 – 319.

⁷² N. JORGA, *Notes II*, 120, bilj. 10; V. FORETIĆ, *Povijest Dubrovnika*, 173 – 174.

⁷³ J. TADIĆ, *Promet putnika*, 67.

⁷⁴ Mletačke vlasti lijepo su dočekale Jelenu u Veneciji i zadužile Jakova Ripu, koji je bio dobar poznavatelj prilika u Zeti, da brine o njoj. Zbog njezina lošeg financijskog stanja dodijelili su joj po tri dukata dnevno za troškove. Pregovore s njom vodila su tri mletačka plemića. Diplomatsko nadmudrivanje trajalo je oko dva mjeseca. Primirje je dogovoreno 27. listopada 1409., uz zaključak da se sklopi jednogodišnji mir i da obje strane ostanu na položajima koje su držale u vrijeme kada je Jelena krenula za Veneciju. B. MILUTINOVIĆ, *Borba Balšića*, 218; S. RUDIĆ, *Balšići*, 105.

⁷⁵ J. TADIĆ, *Promet putnika*, 67.

⁷⁶ HR – DAD, *Ref.*, ser. 33, f. 265v (10. 12. 1409.).

dvije opremljene barke.⁷⁶ Na Jeleninu molbu gradske su vlasti poslale navedene dvije barke do Korčule.⁷⁷ Ova je pratnja vjerojatno imala zadatak da je doprati i dovede njezine stvari i ljude. Ovaj odlazak ususret Jeleni svjedoči o časti koju su joj željeli ukazati, poštujući njezin položaj i važnost Zete kao svog susjeda u čije ime je dolazila.⁷⁸ Jelena je bila u gradu 13. prosinca.⁷⁹ Tog dana u Vijeću umoljenih odobreno je da se gošći daje obrok svakog dana u iznosu od četiri perpera.⁸⁰ Vrijednost novčanog dara za dnevni objed bila je veoma dobra, jer su četiri perpera predstavljala znatan iznos. To je financijski iznosilo 1.33 mletačkih dukata, odnosno 48 dubrovačkih dinara (groša) ili 1.440 folara.⁸¹ Ako taj iznos usporedimo s cijenama nekih proizvoda, koje nam donosi Diversis 1440. godine, možemo proniknuti koliko je to bilo novca ustvari. Primjerice kruh je bio 4 folara, libra jareće, ovčje i kozje meso prodavalo se po cijeni od 10 do 12 folara.⁸² Krajem XIV. stoljeća najskuplje je bilo svinjsko meso, libra bez kosti 26 folara, a s kostima od 18 do 24 folara. Libra sira tada je iznosila 12 – 15 folara.⁸³ Početkom četrdesetih godina XV. stoljeća cijena povrća za zelje, blitvu, peršin, krastavce i rotkvu iznosila je posebice za svaki od njih 1 folar, a prodavane su u svežnjicima.⁸⁴ Jedna od važnijih državnih ceremonija bio je svečani ispraćaj gošći iz Grada. Neposredno pred odlazak gošće, 14. prosinca, vlada je zaključila da joj se pokloni novčani dar u vrijednosti 100 dukata (300 perpera).⁸⁵ To je bio posebno vrijedan dar jer je, radi materijalne komparacije, početkom XV. stoljeća tržišna vrijednost kuće u Gradu u kamenu i vapnu bila 255 perpera.⁸⁶ Dubrovčani su novac koristili i kao sredstvo za

⁷⁷ J. TADIĆ, *Promet putnika*, 67.

⁷⁸ J. TADIĆ, *Promet putnika*, 67; I. BOŽIĆ, *Doba Balšića*, 99.

⁷⁹ HR – DAD, *Ref.*, ser. 33, f. 265v (12. 12. 1409.).

⁸⁰ HR – DAD, *Ref.*, ser. 33, f. 265v (12. 12. 1409.).

⁸¹ Tri perpera su iznosila 1 mletački dukat, a 1 perper vrijedio je 12 dubrovačkih dinara (groša). Vrijednost groša iznosila je 30 folara. Odnos mletačkog dukata prema dubrovačkom novcu procjenjivana je na 30 dinara. Vidjeti: Milan REŠETAR, *Dubrovačka numizmatika. I (historički) dio*, Sremski Karlovci, 1924., 50 – 59, 470 – 485; Pavo ŽIVKOVIĆ, *Pariteti dubrovačkog novca u srednjem vijeku*, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, sv. 22 – 23, 1985., 33 – 39.

⁸² F. DIVERSIS, *Opis slavnoga grada*, 130; Libra je bila mjera za težinu i iznosila je 0.477 kilograma. Irmgard MANKEN, *Dubrovački patricijat u XIV veku I*, Beograd, 1960., 103.

⁸³ Vuk VINAVER, *Prilozi istoriji plemenitih metala, cena i nadnica (srednjovekovni Dubrovnik)*, *Istorijski glasnik*, sv. 1-2, Beograd, 1960., 60, 62.

⁸⁴ F. DIVERSIS, *Opis slavnoga grada*, 130.

⁸⁵ HR – DAD, *Ref.*, ser. 33, f. 265v (13. 12. 1409.); J. JELČIĆ, *Zeta*, 323.

⁸⁶ Josip LUČIĆ, *Gospodarsko-društveni odnosi u Dubrovniku u Stojkovićevo vrijeme (1392 – 1442)*, *Historijski zbornik*, god. XXXVIII, br. 1, Zagreb, 1985., 108.

provedbu svojih ciljeva. Prednost ovog oblika dara bila je u tome što ga je bilo lako ponijeti i što se za njega moglo nabaviti nešto po vlastitom izboru.⁸⁷ U drugoj polovici listopada 1410. dubrovačke vlasti uručile su bosanskoj kraljici Kujavi Radenović novčani poklon u iznosu od 500 perpera.⁸⁸ Kada usporedimo ovu vrijednost s novčanim poklonom uručenim Jeleni, vidimo da je bosanska vladarica dobila puno više, što je značilo i uspostavljanje razlike u onodobnoj političkoj hijerarhiji moći.

Izvršno pripremljena diplomatska akcija s dobrim prijemom i poklonima Jeleni trebala je pomoći i ostvariti željene interese u odnosima sa Zetom. Gradski oci znali su da dobra veza s gošćom može pomoći Gradu u posredničkom utjecaju prilikom rješavanja potencijalnih trgovačkih ili vanjskopolitičkih problema u Zeti ili Srbiji. Dubrovačke vlasti prepoznale su njezin utjecaj i mogućnost lobiranja kod sina Balše III. i brata srpskog despota Stefana Lazarevića. Jelenin utjecaj i značaj porasli su u prosincu 1411., ulaskom u bračnu zajednicu s bosanskim vojvodom Sandaljem Hranićem.⁸⁹ No njezin statusni položaj kao supruge bosanskog vojvode nije predmet interesa u ovom članku.

U braku je ostala do Sandaljeve smrti (u ožujku 1435.). Umrula je 1443. godine.⁹⁰

TEODORA BALŠIĆ

Među tim utjecajnim ženama istaknuto mjesto pripada Teodori Balšić, kćeri despota Dejana (rodonadželnika dinastije Dejanović), i Jevodokije, koja je bila sestra srpskog cara Dušana.⁹¹ Đurađ I. 1372. godine oženio se Teodorom, udovicom Žarka Mrkšića. Brak Đurđa I. s bliskom članicom dinastije Nemanjića dao je priliku Balšićima da legaliziraju i ojačaju vlast nad novostečenim primorskim krajevima, jer u to vrijeme Srpsko Carstvo još nije smatrano prošlošću.⁹² Njezin suprug Đurađ I. umro je 1378. godine, a naslijedio ga je Balša II.⁹³ Udovica Teodora nije imala udjela u vlasti s novim zetskim vladarom.

⁸⁷ N. LONZA, *Kazalište vlasti*, 210.

⁸⁸ V. ŠOŠTARIĆ, *Dubrovački poklisari*, 122.

⁸⁹ Esad KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Sarajevo, 2009., 187.

⁹⁰ Đuro TOŠIĆ, Sandaljeva udovica Jelena Hranić, *Zbornik radova Vizantološkog instituta*, sv. 41, Beograd, 2004., 423 – 440.

⁹¹ M. ORBINI, *Kraljevstvo Slavena*, 350; S. RUDIĆ, *Balšići*, 57.

⁹² Rade MIHALJIĆ, *Kraj Srpskog carstva*, Beograd, 2001., 32, nap. 82.

⁹³ B. ŠEKULARAC, *Crna Gora*, 176, 199.

U prvoj polovici kolovoza 1397. u Grad sv. Vlaha došla je Teodora iz Valone, kojom je pored Kroje vladao Mrkša Žarković, njezin sin iz prvog braka.⁹⁴ Pretpostavljamo da je ondje stigla zbog opasnosti od Osmanlija. U dokumentima se prvi put spominje 9. kolovoza 1397., kada je vjerojatno i stigla.⁹⁵ Od tada pa do 10. listopada 1397. boravila je u Gradu.⁹⁶ Gradski oci izabrali su tri vlastelina da je pričekaju i počaste u ime dubrovačke vlade. Dubrovačko Malo vijeće je 9. kolovoza 1397. odlučilo da se za njezinu hranu svakoga dana troši jedan dukat.⁹⁷ Hrana je bila zgodno sredstvo za udobrovoljavanje gošće.⁹⁸ Nemamo podatke o Teodorinu mjestu smještaja, jesu li joj gradski oci ponudili boravak u Kneževu dvoru, nekoj velebnoj palači, samostanu ili u unajmljenoj građanskoj kući. Postoje potvrde da su gradske vlasti davale te objekte za smještaj nekim uglednim ženama prilikom posjeta Gradu. U jesen 1446. godine nudile su Jeleni Paleolog Knežev dvor za smještaj, a polovicom kolovoza 1461. Katarina Celjska je za smještaj dobila neku građansku kuću.⁹⁹

Jedan od razgovora Teodore s gradskim ocima bio je vezan uz kotorsku vlastelu Drago.¹⁰⁰ Na njezino zauzimanje, Marko i Vladislav Drago mogli su doći u Grad na šest dana, ali nisu smjeli trgovati (22. kolovoz).¹⁰¹ Nemamo podataka zbog čega su u Grad dolazili bivši zakupci danjske carine. Gradske su vlasti u Teodori gledale srodnicu Nemanjića (sestrična cara Dušana) i ženu jednog od najuglednijih dubrovačkih susjeda, Đurđa I.,¹⁰² kao i majku Mrkše, gospodara Valone i Kroje, pa je i zbog toga, vjerojatno, bila vrlo lijepo primljena i počašćena. Snažan utjecaj u zaleđu imao je i Teodorin sin Konstantin, a njezina sestrična Jelena (kći Konstantina Dejanovića) bila je od 1392. u braku s bizantskim carem Emanuelom II. Paleologom (1391. – 1425.). Njezino obiteljsko podrijetlo, bračni i društveni status bili su važni da joj Dubrovčani učine određene usluge i ukažu počasti. Gradsko vodstvo 30. kolovoza primilo je za počasne dubrovačke građane Teodoru i njezina

⁹⁴ Oliver Jens SCHMITT, *Das venezianische Albanien: (1392 – 1479)*, München, 2001., 237.

⁹⁵ HR – DAD, *Ref.*, ser. 31, f. 2v (09. 08. 1397.); N. JORGA, *Notes II*, 67, bilj. 9.

⁹⁶ HR – DAD, *Ref.*, ser. 31, f. 6v (10. 10. 1397.); L. THALLÓCZY, C. JIREČEK, E. SUFFLAY, *Acta II*, 167.

⁹⁷ HR – DAD, *Ref.*, ser. 31, f. 5v (09. 08. 1397.); L. THALLÓCZY, C. JIREČEK, E. SUFFLAY, *Acta II*, 166; J. TADIĆ, *Promet putnika*, 63 – 64.

⁹⁸ J. IVANIŠEVIĆ, *Lačan ne haje*, 20 – 24.

⁹⁹ J. TADIĆ, *Promet putnika*, 90 – 91, 101.

¹⁰⁰ HR – DAD, *Ref.*, ser. 31, f. 154v (22. 08. 1397.); Ivan BOŽIĆ, *Dominus Rex Constantinus, Nemirno Pomorje XV veka*, Beograd, 1979., 202 – 203; Anita MADŽIBRADIĆ, *O plemićkoj porodici Drago – u Kotoru i Tivtu (XIV i XV v.)*, *Bokeški ljetopis*, sv. 4, Kotor, 2019., 172 – 174.

¹⁰¹ L. THALLÓCZY, C. JIREČEK, E. SUFFLAY, *Acta II*, 166.

¹⁰² J. TADIĆ, *Promet putnika*, 63 – 63.

sina Mrkšu Žarkovića te Mrkšinu ženu Ruđinu i njezinu majku Komininu Balšić. Novoprimiteljni građani dobili su pravo depozita pokretnih stvari prema njihovim potrebama.¹⁰³ Vlastela je najčešće deponirala novac, srebrno i pozlaćeno posuđe, skupocjene tkanine, zlatne i srebrne pojaseve itd.¹⁰⁴ Dodjeljivanje građanstva gradske vlasti koristile su za ostvarivanje određenih ciljeva ili kao nagradu. Dubrovačke vlasti imale su percepciju da Teodora može pomoći u rješavanju specifičnih pitanja važnih za funkcioniranje njihove trgovine. Svoj utjecaj i aktivnost u rješavanju slobode dubrovačkih trgovaca pokazala je intervencijom kod svog sina Konstantina, kada je izdao povelju o slobodi trgovine 1395. godine. S druge strane, iza dodjeljivanja građanstva krije se dolazak braće Drago i pomoć dubrovačkim trgovcima u Valoni. Dodjeljivanje počasnog građanstva rezultat je pregovora vezanih za trgovinu u Valoni i oslobađanje carinskih dažbina.¹⁰⁵ U drugoj polovici XIV. stoljeća Valona je bila jedno od glavnih izvoznih središta soli za dubrovačke trgovce i u njoj se nalazila carinarnica.¹⁰⁶ Veliko vijeće je 29. rujna 1397. dalo gospođi Teodori mali brigantin da nju i njezinu pratnju preveze u Valonu. Da bi joj ugodili, politički čelnici Grada dali su joj darove u vrijednosti 100 perpera.¹⁰⁷ Dana 2. listopada Veliko vijeće dalo je suglasnost da se Teodori opremi brigantin koji će ploviti do Valone, a o trošku dubrovačke komune. I ponovo je potvrđeno da joj se uruči 100 perpera iz gradske blagajne.¹⁰⁸ Dva dana kasnije (4. listopada) Malo vijeće naložilo je činovnicima da opskrbe sve potrebno za posadu brigantina, koji je bio namijenjen za Teodorinu

¹⁰³ HR – DAD, *Ref.*, ser. 31, f. 4v (29. 08. 1397.); L. THALLÓCZY, C. JIREČEK, E. SUFFLAY, *Acta II*, 166; J. TADIĆ, *Promet putnika*, 64. Davanje počasnog građanstva bila je najviša počast koju je srednjovjekovni Dubrovnik mogao dati strancu. Građanstvo im je omogućavalo da u svako doba imaju mogućnost doći u Grad i da mogu u dubrovačku državnu blagajnu slobodno položiti svoju pokretnu imovinu. O tome vidi u: J. MIJUŠKOVIĆ, *Dodjeljivanje*, 104 – 105; Zdenka JANEKOVIĆ-RÖMER, *Građani, stanovnici, podanici, stranci, inovjerci u srednjovjekovnom Dubrovniku*, u: *Raukarov zbornik: zbornik u čast Tomislava Raukara*, ur. Neven Budak, Zagreb, 2005., 323, 326.

¹⁰⁴ Sima M. ČIRKOVIĆ, *Poklad kralja Vukašina*, *Zbornik Filozofskog fakulteta*, knj. 14/1, Beograd, 1979., 153 – 163.

¹⁰⁵ J. JELČIĆ, *Zeta*, 246. Uspor. Dušanka DINIĆ-KNEŽEVIĆ, *Tkanine u privredi srednjovjekovnog Dubrovnika*, Beograd, 1982., 63 – 64.

¹⁰⁶ Branislav MILUTINOVIĆ, *Izvoz valonske soli (XIV – XV vek)*, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta*, knj. XXX, Priština – Blace, 2000., 78 – 85; Miloš ANTONOVIĆ, *Grad i župa u Zetskom primorju i severnoj Albaniji u XIV i XV veku*, Beograd, 2003., 64. Posljednjih nekoliko godina XIV. stoljeća zakupac carine soli u Valoni bio je trgovac Mihoč Šimunov Resti (oko 1347. – 1431.). Vidjeti: I. MANKEN, *Dubrovački patricijat I*, 391 – 392; Nenad VEKARIĆ, *Vlastela grada Dubrovnika 6. Odabrane biografije (Pi – Z)*, Zagreb – Dubrovnik, 2015., 125 – 126.

¹⁰⁷ HR – DAD, *Ref.*, ser. 31, f. 154v (02. 10. 1397.); J. TADIĆ, *Promet putnika*, 64.

¹⁰⁸ HR – DAD, *Ref.*, ser. 31, f. 5v (04. 10. 1397.).

plovidbu.¹⁰⁹ Gradske vlasti 8. listopada donijele su odluku da mornar Simon bude gošćin pratilac na putu za Valonu.¹¹⁰

U dubrovačkim vrelima Teodora se zadnji put spominje 10. listopada, kada je Malo vijeće izabralo dva poklisara, Marina Petrova Zrievu (1371. – 1430.) i Nikolu Marinova Ragninu (oko 1368. – 1412.) da za nju kupe darove (nije navedeno kakve).¹¹¹ Nakon toga napustila je Dubrovnik i vratila se u Valonu.¹¹² Darovi uručeni gošći prilikom odlaska bili su važan dio diplomatskog protokola kojim je iskazivana zahvalnost i poštovanje. Pragmatične su gradske vlasti vrjednijim poklonima investirale u naklonost gošći koje su im mogle ugoditi političkim i privrednim prilikama i interesima, kako trenutno tako i u budućnosti. Darovanje novca i ostalih stvari snažno je utjecalo na realizaciju dubrovačkih interesa. Kada je primjerice bosanska kraljica Katarina nakon pada Bosne stigla u Grad sv. Vlaha početkom listopada 1463., boravila je ondje šest dana i dobivala je pomoć od tri perpera dnevno u hrani.¹¹³ Kada je odlazila iz Grada, darovali su joj 30 perpera i osigurana joj je pratnja od četiri plemića.¹¹⁴ Usporedbom broja poklisara koji su ispraćali gošće, vidimo da je Katarina uživala veću počast od one koju su Dubrovčani ukazivali Teodori. Razlog tomu je to što je ona nastupala kao legitimni predstavnik bosanske države, zbog čega su joj Dubrovčani ukazivali veliki diplomatski značaj.¹¹⁵

U vrelima nema više spomena o njezinim posjetima i boravku u Gradu. Teodora je umrla poslije listopada 1402. godine.¹¹⁶

¹⁰⁹ HR – DAD, *Ref.*, ser. 31, f. 5v (04. 10. 1397.).

¹¹⁰ *Simon marinarius...et habeat grossos quinque pro suis expensis et sallario singulo die.* HR – DAD, *Ref.*, ser. 31, f. 6v (08. 10. 1397.).

¹¹¹ HR – DAD, *Ref.*, ser. 31, f. 6v (10. 10. 1397.); L. THALLÓCZY, C. JIREČEK, E. SUFFLAY, *Acta II*, 167.

¹¹² J. TADIĆ, *Promet putnika*, 64; I. MANKEN, *Dubrovački patricijat I*, 383, 463; N. VEKARIĆ, *Vlastela grada Dubrovnika*, 3, 204; N. VEKARIĆ, *Vlastela grada* 8, 252 – 253.

¹¹³ HR – DAD, *ACR*, sv. 17, f. 276v (05. 10. 1463.); Zdenka JANEKOVIĆ-RÖMER, *Kraj srednjovjekovnog Bosanskog Kraljevstva u dubrovačkim izvorima*, u: *Stjepan Tomašević (1461. - 1463.) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva*, ur. Ante Birin, Zagreb-Sarajevo, 2013., 58.

¹¹⁴ Z. JANEKOVIĆ-RÖMER, *Kraj srednjovjekovnog*, 58.

¹¹⁵ Đuro TOŠIĆ, *Bosanska kraljica Katarina (1425 – 1478)*, *Zbornik za istoriju Bosne i Hercegovine*, br. 2, Beograd, 1997., 89.

¹¹⁶ S. RUDIĆ, *Balšići*, 111.

RUĐINA BALŠIĆ

Kći Balše II. Balšića i valonske despotice Komnine, Ruđina, 1391. udala se za Mrkšu Žarkovića.¹¹⁷ U čast udaje Malo je vijeće 21. ožujka 1391. donijelo odluku da se za brak Komninine kćeri pošalje dar u vrijednosti od 100 dukata, koje će poslati preko njihova poslanika (nije navedeno njegovo ime) koji je boravio u Gradu.¹¹⁸ Dobro raspoloženje zbog vjenčanja dubrovačke su vlasti nastojale iskoristiti za svoje interese. Uz upućene srdačne čestitke, gradski su oci novčanim poklonom željeli uljepšati navedeni događaj Ruđine i njezine obitelji. Mrkša je bio sin Teodore Balšić iz prvog braka i pastorak Đurđu I. Balšiću, a time bližnji srodnik Ruđine Balšić. Zbog navedenih rodbinskih veza postavile su se prepreke njihovu braku. Za njih su kod carigradskog patrijarha Antonija IV. (1391. – 1397.) intervenirali bizantski car Manuel II. Paleolog i carica Jelena, kojoj je Mrkša bio srodnik. Carigradski patrijarh odgovorio je tri godine kasnije (1394.) Mrkšinu poslaniku da mu se pitanje čini teškim, i da ne može ni srušiti ni potvrditi brak.¹¹⁹ Njih dvoje nastavili su biti u braku, no nisu iza sebe ostavili potomstvo.

Prilikom posjeta Teodore Balšić Dubrovniku, Malo je vijeće 29. kolovoza 1397. donijelo odluku da za počasne dubrovačke građane bude primljen Mrkša, njegova majka Teodora i žena Ruđina.¹²⁰ Kao počasni dubrovački građanin, on bio je u dobrim odnosima s Gradom. Iz dubrovačkih vrela, 1398., 1401., 1402. i 1406., saznajemo da su od Mrkše dubrovački trgovci zakupljivali carinu u Valoni i Pirgu.¹²¹ Za vrijeme dubrovačko-bosanskog rata, 21. srpnja 1403., gradske su vlasti poslale Mrkši poslanika Tripka *Budchovicha* da im pomogne da uzmu neke Osmanlije u najam.¹²² Nemamo podatke je li im uspio pomoći. Posljednji spomen Mrkše Žarkovića u Dubrovačkom arhivu je iz 1412. godine.¹²³ Najvjerojatnije je preminuo oko 1414. godine. Poslije njegove smrti nastavila je vladati njegova udovica Ruđina do 1417. godine. Tada su Osmanlije zauzeli Valonu, a ona je ostala bez zemlje i uspjela se skloniti na Krf.¹²⁴

¹¹⁷ Božidar ŠEKULARAC, Balšići – od oblasnih gospodara do moćne dinastije, u: *Balšići*, Zbornik radova sa skupa Balšići, Ivanova Korita, 21. – 22. rujna 2011., ur. Čedomir Drašković, Cetinje – Podgorica, 2012., 44.

¹¹⁸ L. THALLÓCZY, C. JIREČEK, E. SUFFLAY, *Acta II*, 114; N. LONZA – Z. ŠUNDRICA, *ODV 1390 – 1392*, 325.

¹¹⁹ K. JIREČEK, Spomenici srpski, 12 – 14; L. THALLÓCZY, C. JIREČEK, E. SUFFLAY, *Acta II*, 166.

¹²⁰ L. THALLÓCZY, C. JIREČEK, E. SUFFLAY, *Acta II*, 594.

¹²¹ K. JIREČEK, Spomenici srpski, 45 – 48, 50 – 51.

¹²² L. THALLÓCZY, C. JIREČEK, E. SUFFLAY, *Acta II*, 227.

¹²³ K. JIREČEK, Spomenici srpski, 15; L. THALLÓCZY, C. JIREČEK, E. SUFFLAY, *Acta II*, 166.

¹²⁴ I. BOŽIĆ, *Dubrovnik*, 38.

Ubrzo je našla utočište kod svog rođaka, zetskog gospodara Balše III. Balšića, koji joj je krajem 1418. dodijelio Budvu radi uzdržavanja. Zbog opasnosti od mletačkog osvajanja Budve u drugoj polovici travnja 1420., poslala je svog poslanika u Grad i zatražila sklonište. S obzirom na to da je bila počasna građanka, gradske su joj vlasti 27. travnja ponudile jednu kuću za stanovanje. Ne želeći se zamjeriti Balši III., odbili su joj dati brod koji je zatražila.¹²⁵ Polovicom srpnja u Dubrovniku je boravio Ruđinin poslanik, koji je molio gradske vlasti da prime riznicu gospodarice Budve na čuvanje, jer se približavala opasnost od venecijanskog zaposjedanja.¹²⁶ Vlasti su dozvolile da pošalje svoju riznicu na čuvanje u Grad. Svoje pokretno bogatstvo (riznicu) ona je poslala u drugoj polovici kolovoza na čuvanje, što je bila gospodarski dobra strategija za njezinu budućnost. Gradske vlasti primile su njezinu riznicu 30. kolovoza. U njoj su se nalazili zlato i srebro.¹²⁷ Krajem kolovoza 1420. Mlečani su zauzeli Budvu i predali upravu kotorskoj općini. Ruđina je uspjela napustiti Budvu i prebaci se na Krk.¹²⁸ Ona je željela doći u Grad i uzeti riznicu, ali joj je vodstvo grada 2. travnja 1421. odbilo pozajmiti brod.¹²⁹ U tim se prilikama vješta dubrovačka diplomacija lijepim riječima pokušavala ne zamjeriti drugoj strani. Naime, gradski oci nisu joj htjeli dati suglasnost da dobije riznicu da se ne bi zamjerali Balši III. i na taj način ugrozili svoje trgovačke interese u Zeti. Tek kada su saznali da je 28. travnja 1421. Balša III. umro, Dubrovčani su Ruđini odlučili predati riznicu. Početkom svibnja ona je došla u Grad. Gradske vlasti 24. svibnja donijele su odluku da će joj davati 30 perpera godišnje za iznajmljivanje stana i 10 perpera posebno za izdržavanje svakoga mjeseca.¹³⁰ U srpnju se spremala otići iz Grada, pa su joj Dubrovčani najprije dali dva broda da je povedu na putovanje. Ubrzo su gradski oci procijenili da je bolje da ostane, pa su odluku suspendirali. Vlada je 26. srpnja i 1. kolovoza donijela odluku da je daruju državnim poklonima, koji su se sastojali od kruha i vina u vrijednosti od 30 perpera.¹³¹ Službeni darovi kruh i vino bili su najvažnije namirnice srednjovjekovne prehrane, te su se svakodnevno nalazili na stolovima svih društvenih slojeva.¹³² Ovi darovi bili su omiljeni mnogim gostima. Dubrovčani kao dobri domaćini pokušavali su preko njih pridobiti gošće.¹³³

¹²⁵ N. JORGA, *Notes II*, 181; Ruđina je 2. svibnja 1419. pisala Sinjoriji i žalila se na pritiske Balše III. zbog Budve koji joj zadaju velike nevolje i koje ne može trpjeti. Ž. BUJUKLIĆ, *Pravno uređenje*, 22.

¹²⁶ K. JIREČEK, *Spomenici srpski*, 15; J. TADIĆ, *Promet putnika*, 65.

¹²⁷ N. JORGA, *Notes II*, 181.

¹²⁸ Ž. BUJUKLIĆ, *Pravno uređenje*, 22.

¹²⁹ N. JORGA, *Notes II*, 191; J. TADIĆ, *Promet putnika*, 65.

¹³⁰ N. JORGA, *Notes II*, 193; D. ZELIĆ, A. PLOŠNIĆ ŠKARIĆ, *Dubrovnik*, 162.

¹³¹ N. JORGA, *Notes II*, 193; J. TADIĆ, *Promet putnika*, 65.

¹³² O prehrani vidjeti više u: N. LONZA, *Kazalište vlasti*, 217 – 227.

¹³³ Z. ŠUNDRICA, *O darovima*, 133 – 144.

Gradske su vlasti 6. kolovoza odlučile da joj se posudi brod za prijevoz ili da dobije 40 dukata i sama nađe transport. Prije odlaska dobila je dar u iznosu od 50 perpera.¹³⁴ Darovanje novčanog poklona bilo je iznimno isplativo kao državni dar u dubrovačkoj diplomaciji, jer je obvezivao drugu stranu. Na taj su način „kupovali“ prijateljstvo i naklonost gošće.¹³⁵ Nakon uručenih poklona, tijekom kolovoza, Ruđina je napustila Dubrovnik i prebacila se na Krf.¹³⁶

EVDOKIJA BALŠIĆ

Iz braka s Teodorom Đurađ I. imao je sina Konstantina i kćer Evdokiju.¹³⁷ Tijekom 1402. Evdokija se udala za gospodara Janjine, despota Isaila Buondelmontija.¹³⁸ U dubrovačkim dokumentima spominje se da je u srpnju 1402. godine Mrkšina sestra (misli se na Evdokiju) trebala otputovati mužu i da je odlučeno da se daruje poklonom u vrijednosti od 100 perpera.¹³⁹ Evdokija je Isailu bila treća žena i imali su dva sina: Đorđa i Ezava. Isailo je umro 1411. godine. Nakon njegove smrti udovica Evdokija živjela je najprije kod Đenovljana u Jedrenu, a kasnije na Peloponezu.¹⁴⁰

Despotica Evdokija stigla je 23. veljače 1427. nenajavljeno s Peloponeza u Dubrovnik, s dva sina. U vrijeme dolaska bila je u poznim godinama, između 50 i 60.¹⁴¹ Njezin dolazak nije bio ugodan Dubrovčanima, jer je ova princeza poslije duga lutanja polagala prava na zemlje Balšića, kao legitimni predstavnik ove obitelji, kao kći Đurđa I. i sestra Konstantina Balšića. Budući da Balša III. nije imao muških nasljednika, u proljeće 1421. ostavio je u nasljeđe Zetu svom ujaku, despotu Stefanu Lazareviću. Zetu su nakon toga podijelili Srbija i Venecija. Mlečani su zauzeli Skadar, Ulcinj i Kotor, a u okviru Despotovine ostali su Drivast, Bar i Budva.¹⁴² Saznavši da su im stigli nenajavljeni gosti,

¹³⁴ J. TADIĆ, *Promet putnika*, 65.

¹³⁵ Z. ŠUNDRICA, O darovima, 133 – 134, 142 – 144.

¹³⁶ I. BOŽIĆ, *Doba Balšića*, 127.

¹³⁷ B. ŠEKULARAC, *Crna Gora*, 199.

¹³⁸ S. RUDIĆ, *Balšići*, 82.

¹³⁹ K. JIREČEK, *Spomenici srpski*, 14; L. THALLÓCZY, C. JIREČEK, E. SUFFLAY, *Acta II*, 699; C. JIREČEK, *Die Witwe und die Söhne*, 5.

¹⁴⁰ Giuseppe SCHIRO, *Evdokia Balšić Vasilissa di Gianina*, *Zbornik Radova Vizantološkog Instituta*, sv. VIII/2, Beograd, 1964., 383 – 391.

¹⁴¹ C. JIREČEK, *Die Witwe und die Söhne*, 7.

¹⁴² O podjeli Zete nakon Balšine smrti vidjeti više u: Ivan BOŽIĆ, *Zeta u Despotovini*, u: *Istorija Crne Gore II/2. Od kraja XII do kraja XV vijeka. Crna Gora u doba oblasnih gospodara*, ur. Milinko Đurović, Titograd, 1970., 135 – 151; Žarko ŠĆEPANOVIĆ, *Kratka istorija Crne Gore: od najstarijih vremena do 1796. godine*, Podgorica, 2002., 80 – 85.

Malo se vijeće na brzinu sastalo i odredilo dvojicu vlastelina koji su trebali iskazati spremnost da ih prime u Grad. Strahujući od mogućih implikacija posjeta, gradske vlasti nevoljko su pristale da ih prihvate. Postavili su uvjet da Evdokija i njezini sinovi ne smiju nikako uznemiravati krajeve Zete ili druge dijelove dubrovačkog susjedstva pismima, ili preko glasnika, ili kakvim drugim djelovanjem koji bi izazvao neugodu Dubrovniku. Despotica je prihvatila naznačene uvjete, a poslanici su joj dali 4 perpera mjesečno za najam stana.¹⁴³

Pratnja dodijeljena visokom gostu trebala se pobrinuti za prijem i ugodan nastavak boravka, a zbog mogućih komplikacija pozorno se pratilo da se iza posjeta ne skriva kakva štetna spletko. Ovaj posjet mogao je biti opasan za sigurnost grada ili nezgodan za dubrovačke trgovce koji su se nalazili u Srbiji. Zbog toga su gradski oci odmah dojavili despotu Stefanu Lazareviću i Đurđu Brankoviću (koji se nalazio u Zeti) da se u Gradu nalaze „neželjeni“ gosti. Oprezna dubrovačka diplomacija željela je otkloniti svaku sumnju pred trećom stranom. Krajem veljače ovi Balšići-Buondelmonte dobili su zabranu izlaska iz grada i slanja (preko glasnika) pisma dubrovačkog kancelara.¹⁴⁴ Kao jedno od obilježja samostalnosti Grada bilo je pravo azila.¹⁴⁵ Tijekom neprijateljstva u zaleđu svaki pojedinac koji nije bio neprijatelj Grada mogao je naći utočište, uz uvjet da ne napušta dubrovačko područje za vrijeme trajanja sukoba. Tako se primjerice Vuk B. Kotromanić, kao protivnik bosanskog kralja Tvrtka II., sklonio u Dubrovnik 1422. godine. Gradske su ga vlasti primile, bez obzira na nezadovoljstvo bosanskog kralja. Vuk je mogao boraviti u Gradu, ali uz uvjet da ne smije održavati vezu s bosanskom vlastelom i kraljevim protivnicima.¹⁴⁶

Malo je vijeće 8. ožujka donijelo odluku da se janjinskoj despotici i njezinim sinovima svakog tjedna do Uskrsa daje riba, vino i kruh u vrijednosti 3 perpera. Gradski oci često su vijećali o ovim neželjenim gostima. Prvih dana svibnja dozvolili su im da se posluže državnim kurirom i da pišu Đurđu. Dobili su ponovo dar od 3 perpera za prehranu. Despot Stefan i Đurađ Branković tražili su od dubrovačkih vlasti da ove Balšiće-Buondelmonte zadrže u Dubrovniku. Ne želeći se zamjeriti srpskim vlastima, gradski su oci 10. svibnja bili prisiljeni despotici i njezinim sinovima diplomatski priopćiti da ne smiju boraviti izvan

¹⁴³ J. TADIĆ, *Promet putnika*, 68.

¹⁴⁴ C. JIREČEK, *Die Witwe und die Söhne*, 8 – 9, 14; J. TADIĆ, *Promet putnika*, 68 – 69.

¹⁴⁵ Z. JANEKOVIĆ-RÖMER, *Gradani*, 324.

¹⁴⁶ Ilija MITIĆ, *Imigracijska politika dubrovačke republike s posebnim obzirom na ustanovu svjetovnog azila*, *Anali Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU u Dubrovniku*, sv. 17, Dubrovnik, 1979., 136.

Grada. Ova odluka bila je privremena, jer je ova obitelj ljeto provodila izvan Grada. To zaključujemo iz odluke Senata od 31. srpnja kada ih pozivaju da se vrate unutar gradskih zidina.¹⁴⁷ Ova je odluka najvjerojatnije povezana sa smrću srpskog despota Stefana od 19. srpnja, jer su se Dubrovčani pribojavali njihova mogućeg sudjelovanja u nemirima u Zeti. Dubrovčani su s ovim neželjenim gostima bili na mukama, no ipak ih nisu željeli udaljiti iz Grada, već su ispoštovali njihovo pravo azila. Vjerojatno je razlog za to Dubrovčanima bio nekadašnji utjecaj i zasluge Đurđa I., Teodore i Konstantina Balšića, kao i njezine stričeve sestre Jelene, supruge bizantskog cara Manuela II. Paleologa. Gradski oci nisu se htjeli zamjeriti Evdokiji i njezinim sinovima, iako u tom trenutku dubrovački gosti i njihova rodbina nisu imali nikakve moći. Da bi se opravdali kod treće strane, novog srpskog despota Đurđa Brankovića i novoizabranog vojvode Altomana u Zeti, Malo vijeće krajem kolovoza donijelo je odluku da se zetskom vojvodi Altomanu pošalje novčani dar u vrijednosti od 100 perpera.¹⁴⁸ Darivanje novca značilo je održavanje dobrih političkih odnosa, prijateljstva, poštovanja, ali i podmićivanje. Novčani dar imao je iznimno pozitivan „diplomatski“ utjecaj za provedbu dubrovačkih interesa. Gospodari u zaleđu bili su veoma lakomi na ovakve darove u stjecanju osobnog bogatstva.¹⁴⁹ Gradski oci znali su da preko novog zetskog gospodara Altomana, kao utjecajne ličnosti, mogu pospješiti pregovore sa srpskim despotom u ostvarivanju određenih željenih ciljeva u budućnosti.

U rujnu su se neželjeni dubrovački gosti pripremali za odlazak u Kotrone, na jugoistoku Kalabrije. Gradske su im vlasti 23. i 26. rujna dale jedan brod s osam mornara, koji je imao zadatak da ih prebaci do tražene destinacije, da ih pričeka osam dana i vrati nazad u Grad. Nemamo podatke koji su razlozi odlaska u Kalabriju i je li putovanje realizirano. Krajem listopada Vlada je dozvolila da mogu otići u Split i ondje ostati. Ne znamo razloge putovanja ni je li putovanje ostvareno. Krajem zime 1428. Evdokija je planirala ići u Modon na Peloponezu, pa joj je Vlada 13. i 16. ožujka izašla u susret i posudila jedan brod. Ni ovo putovanje nije ostvareno, ne znamo iz kojih razloga. Dubrovačke vlasti dale su im novi dar od 2 perpera tjedno u živežnim namirnicama. Primjećujemo kako su se izdvajanja s tri perpera smanjila na dva. Dubrovačke vlasti pokušavale su verbalnim ulagivanjem privoljeti Evdokiju i njezine sinove da 9. i 10. lipnja odu na Peloponez nekim đenoveškim brodom. Iz nama nepoznatih razloga

¹⁴⁷ J. TADIĆ, *Promet putnika*, 69.

¹⁴⁸ C. JIREČEK, *Die Witwe und die Söhne*, 15.

¹⁴⁹ Anto BABIĆ, *Diplomatska služba u srednjovjekovnoj Bosni*, *Radovi Naučnog društva Bosne i Hercegovine*, sv. 5/13, Sarajevo, 1960., 38; V. ŠOŠTARIĆ, *Dubrovački poklisari*, 121 – 123.

neželjeni gosti ostali su u Gradu. Vlada se 17. lipnja obvezala da će im davati kao dar svakog tjedna kruh, vino i ribu.¹⁵⁰ Vješta dubrovačka diplomacija uspjela je konačno 25. lipnja da s darom od 100 perpera pridobije Evdokiju da sa sinovima napusti Dubrovnik bilo kojim brodom.¹⁵¹ Dubrovački novčani dar imao je materijalnu težinu, da bude osnovni inicijator koji će goste nagovoriti na željeni odlazak. S druge strane, ovi Balšići-Buondelmonte također su vidjeli da ne mogu ništa dobiti u Zeti i da su njihovi planovi nerealni. Odlazak ovih neželjenih gostiju bio je na opće zadovoljstvo dotad ljubaznih domaćina, prestrašenih od mogućih sukoba sa srpskim despotom Đurđem Brankovićem. Poslije toga o Evdokiji više nema spomena u dubrovačkim vrelima. Njezin sin Đurađ spomenut je jednom u Dubrovniku, 24. kolovoza 1435. godine. Toga je dana Senat dubrovački odlučio da Đurđa daruje s 50 perpera.¹⁵² Ne znamo razloge dolaska kao ni koliko se dana zadržao. Vodstvo grada novčanim poklonom željelo je svom gostu, koji je vjerojatno bio na proputovanju, ukazati pozornost i naklonost. Ukazana pažnja mogla se u nekom kasnijem momentu znatno vratiti.¹⁵³

GOISLAVA BALŠIĆ

Goisava je bila kći zetskog gospodara Đurđa I. (nije poznato iz kojeg braka) i prva supruga humskog vojvode Radiča Sankovića.¹⁵⁴ Udala se za Radiča prije 1391. godine. Brak je rezultat zajedničkih političkih interesa, Balšića da steknu veći utjecaj u zaleđu i bosanskom kraljevstvu, a s druge strane Sankovića da ojačaju utjecaj u bosanskom kraljevstvu i da prošire utjecaj van Bosne.¹⁵⁵

U pisanim dokumentima prvi se put spominje 15. svibnja 1391. kao Radičeva supruga. Tada je Radič izdao povelju Dubrovčanima kojom im je dao slobodu trgovine na svojoj zemlji.¹⁵⁶

U sastav posjeda obitelji Sankovića tada je ulazila oblast oko Konjica, Nevesinje, Trusina, Dabarsko polje, Popovo polje, Konavle i Primorje. Dubrovčani su bili u

¹⁵⁰ N. JORGA, *Notes II*, 245 – 246, bilj. 4 – 5; C. JIREČEK, *Die Witwe und die Söhne*, 10 – 11, 15 – 16.

¹⁵¹ C. JIREČEK, *Die Witwe und die Söhne*, 11; J. TADIĆ, *Promet putnika*, 69.

¹⁵² C. JIREČEK, *Die Witwe und die Söhne*, 16; J. TADIĆ, *Promet putnika*, 70.

¹⁵³ N. LONZA, *Kazalište vlasti*, 192.

¹⁵⁴ Povjesničar M. Orbini nas obavještava da je jedna djevojka iz porodice Balšić bila udana za Radiča Sankovića. M. ORBINI, *Kraljevstvo Slavena*, 348.

¹⁵⁵ S. RUDIĆ, *Balšići*, 80.

¹⁵⁶ LJ. STOJANOVIĆ, *Stare srpske povelje i pisma I*, 126; Arandel SMILJANIĆ, *Povelja vojvode Radiča Sankovića Dubrovčanima, Građa o prošlosti Bosne*, sv. 1, Banja Luka 2008., 75 – 86.

dobrim odnosima s humskim vojvodom Radičem i njegovim bratom Beljakom.¹⁵⁷ Njihove veze s Sankovićima bile su motivirane mnogim praktičnim potrebama na razini svakodnevnice u susjedstvu, kao i teritorijalnim pretenzijama da uvećaju svoj gradski teritorij. Gradske vlasti odlučile su 10. kolovoza 1390. da se braći Beljaku i Radiču Sankovićima da jedna kuća u Dubrovniku u kojoj je ranije stanovao notar Albert, s tim da tu mogu dovoziti namirnice bez carine, izuzimajući vino.¹⁵⁸ Gradski oci iskoristili su svoj diplomatski arsenal u vidu davanja kuće u Gradu da bi postigli željene ciljeve. Njihova računica bila je pragmatična, jer čim se pokazao pogodan politički trenutak u Bosni nakon smrti kralja Tvrtka I., stupili su u pregovore s naklonjenim Sankovićima da im prodaju Konavle. Polovicom travnja 1391. braća Sanković prodala su Konavle s tvrđavom Sokolom Dubrovniku, najvjerojatnije za 1.000 perpera godišnjeg tributa, bez suglasnosti bosanskog kralja i stanka (plemički zbor).¹⁵⁹ Vijeće umoljenih 30. svibnja 1391. spominje da su se Radič i njegova supruga zauzimali kod gradskih vlasti za Đurđa II. Balšića u vezi nekog zahtjeva (nije naveden).¹⁶⁰ Od prodaje Konavala nije bilo ništa, jer je izazvala nezadovoljstvo vojvode Vlatka Vukovića i kneza Pavla Radenovića. Pod izgovorom zaštite bosanskog državnog teritorija, njih dvojica upala su u Konavle s svojom vojskom, zaposjeli ih, podijelili i zadržali za sebe. Prilikom napada na Konavle vojvoda Radič Sanković uhvaćen je i bačen u tamnicu zajedno s bratom Beljkom. Radič je bio u zatvoru od 1391. do 1398. godine.¹⁶¹

U tom sedmogodišnjem vremenskom razdoblju o Goislavi su se brinuli Dubrovčani. Iz dokumenata saznajemo da je nekoliko puta boravila u Gradu, vjerojatno je stanovala u kući koju su gradske vlasti dodijelile braći Sanković. Krajem jeseni 1392. boravila je u Dubrovniku s Beljkovom ženom. Malo je vijeće 14. prosinca 1392. donijelo odluku o darivanju poklona ženama prijatelja Radiča

¹⁵⁷ Jovanka MIJUŠKOVIĆ, Humska vlasteoska porodica Sankovići, *Istorijski časopis*, sv. 11, Beograd, 1961., 51.

¹⁵⁸ J. MIJUŠKOVIĆ, Humska, 36.

¹⁵⁹ Vladimir ČOROVIĆ, *Historija Bosne*, Beograd, 1940., 340 – 341; J. MIJUŠKOVIĆ, Humska, 32, 36 – 38; Sima ČIRKOVIĆ, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, Beograd, 1964., 171 – 172; Anto BABIĆ, Tradicija i historijsko pravo u odnosima između Bosne i Dubrovnika u srednjem vijeku, *Pristapni predavanja, prilozi i bibliografija na novite členovi na Makedonskata akademija na naukite i umetnostite*, Skopje, 1974., 13 – 14; V. FORETIĆ, *Povijest Dubrovnika*, 168; Robin HARRIS, *Povijest Dubrovnika*, Zagreb, 2006., 70; Nenad VEKARIĆ, *Vlastela grada Dubrovnika, 1. Korijeni, struktura i razvoj dubrovačkog plemstva*, Zagreb – Dubrovnik, 2011., 91, 233; N. VEKARIĆ, *Vlastela grada 3*, 370.

¹⁶⁰ N. LONZA – Z. ŠUNDRICA, *ODV 1390 – 1392*, 268.

¹⁶¹ V. ČOROVIĆ, *Historija*, 340 – 341; J. MIJUŠKOVIĆ, Humska, 37– 43; S. ČIRKOVIĆ, *Istorija*, 171 – 172.

i Beljka, koji su sada u zarobljeništvu. Radičevoj supruzi Goislavi i Beljkovoj ženi (nije joj poznato ime) darovano je 30 dukata za odjeću. Osim toga, dobile su dar u iznosu od 25 dukata.¹⁶² Ovi pokloni kao diplomatska poruka iskazivali su prijateljstvo i zahvalnost koju su imali prema Radiču i Beljku. Nije navedeno koja je vrsta odjeće darovana. Inače, žene su nosile suknje ili haljine, a preko njih su prebacivale duge halje u jednom komadu (*fostagne, fustagne*).¹⁶³ Odjevni predmeti najčešće su bili načinjeni od vrijednih tkanina, koje su bile najčešći državni poklon dubrovačkih vlasti. Darom u novcu gradski su oci htjeli pokazati da daju financijsku pomoć ženama Sankovića za poboljšanje životne situacije.

O Goislavi u arhivskim knjigama ima spomena tijekom 1397. i 1398. godine, kada je boravila u Dubrovniku. Ona je u proljeće 1397. bila u Gradu.¹⁶⁴ Početkom travnja 1397. otišla je izvan Dubrovnika sastati se sa sestrom ili s nekim drugim, pa joj je vlada dozvolila da može ostati nekoliko mjeseci, a da ne izgubi pomoć koju je dobivala.¹⁶⁵ Unatoč pomoći koju je primala, nije bila u dobroj financijskoj situaciji. Početkom kolovoza 1397. dala je zalog da bi podigla potrošački kredit kod Stocka Regine.¹⁶⁶ Ostala je u Gradu godinu dana i svojoj se kući vratila tek u drugoj polovici svibnja 1398., kada joj je muž bio oslobođen. Pri njezinu polasku kući, 19. svibnja 1398., odlučeno je da joj se daruje 100 perpera.¹⁶⁷ Dva su je plemića trebala otpratiti kopnom ili morem do Cavtata.¹⁶⁸ Broj poslanika i mjesto ispraćaja gošće ukazuje da su joj Dubrovčani ukazivali veliku pažnju i značaj. Vjerojatno je Goislava ubrzo umrla, jer se više ne spominje u povijesnim vrelima. Sahranjena je u selu Biskupu kod Konjica, gdje se nalazila nekropola Sankovića. Njezin nadgrobni spomenik ne kazuje nam vrijeme smrti.¹⁶⁹ Vjerojatno je umrla između 19. svibnja 1398. i 4. studenog 1399. godine. Na ovu pretpostavku upućuje vijest iz studenog 1399., kada se vojvoda Radič drugi put ženio.¹⁷⁰

¹⁶² N. LONZA – Z. ŠUNDRICA, *ODV 1390 – 1392*, 390.

¹⁶³ Dušanka DINIĆ-KNEŽEVIĆ, *Položaj žena u Dubrovniku u XIII i XIV veku*, Beograd, 1974., 173 – 175.

¹⁶⁴ J. TADIĆ, *Promet putnika*, 140.

¹⁶⁵ N. JORGA, *Notes II*, 70; N. LONZA, *ODV 1395 – 1397*, 348, 378.

¹⁶⁶ *Domina uxor Radic Sancouich fuit confessa recepisse a Stozcho de Reginina dicto Grislez sibi dato per Ratcho Velcouich unam crucem parvam laboratam cum pirulis in modum zorcelli quam ipse Stoychus habebat in pignore a dicta domina Goyslaua et quod sibi erat solutum de suo credito et hoc presente Ruscho magistri Xristofori*. HR – DAD, *Div. Canc.*, sv. 32, f. 71'v (05. 08. 1397.).

¹⁶⁷ N. JORGA, *Notes II*, 73.

¹⁶⁸ N. JORGA, *Notes II*, 73, nap. 3.

¹⁶⁹ Marko VEGO, *Nadgrobni spomenici porodice Sankovića u selu Biskupu kod Konjica*, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, sv. X., Sarajevo, 1955., 158.

¹⁷⁰ N. JORGA, *Notes II*, 76; V. ČOROVIĆ, *Historija*, 363.

PLANIRANI POSJET GRADU I (NE)OČEKIVANI IZOSTANAK DOLASKA KOMNINE BALŠIĆ

Obitelj Balšića je 1370. godine zabilježila veliki uspjeh time što je Balša II. ženidbom s Komninom, kćeri despota Ivana Komnina Asena, dobio gradove Berat, Valonu i Himaru.¹⁷¹ S Komninom je Balša imao jednu kćer.¹⁷² Balša II. došao je na vlast 1378. godine. Godinu dana kasnije (20. studenog 1379.) izdao je u Ratcu povelju o slobodi i sigurnosti dubrovačkih trgovaca u svojoj zemlji. Obecao je da će dubrovački trgovci plaćati kao i ranije, prilikom trgovine žitom, dva dinara po mantiji (mjera za žito u zemljama Balšića) na Danju i Krivoj Reci kao u doba njegova brata Đurđa I.¹⁷³ Zainteresirani za kvalitetne političke, a prije svega trgovačke odnose, Dubrovčani su se trudili održavati dobre odnose s Balšinom ženom Komninom. Od 23. do 28. travnja 1382. sva tri dubrovačka Vijeća raspravljala su o dolasku Komnine u Grad. Zaključak dubrovačkih vlasti bio je da se pošalje jedna galija koja će je dovesti u Dubrovnik.¹⁷⁴ Dana 28. travnja ujutro otplovio je brod za Zetu da dovede Komninu u Grad. Imali su zadatak i da je vrate u njezinu domovinu.¹⁷⁵ Ne znamo gdje se ona točno tada nalazila. Imamo šutnju u vrelima i nedostupni su nam podaci je li Komnina stigla u Dubrovnik, jer o njezinu boravku u Gradu nismo ništa našli. Poziv da dođe u Grad vjerojatno je vezan uz početak gradnje Novog u proljeće 1382. od strane bosanskog kralja Tvrtka I., koji je direktno bio usmjeren protiv trgovačkih interesa Dubrovnika.¹⁷⁶ Gradske vlasti sigurno su pokušavale pridobiti Balšiću u borbi protiv Tvrtka I., jer su znale da između njih postoji neprijateljstvo. Prijemom Komnine i darovima, vješta diplomacija smatrala je da preko nje animira Balšu II. kao saveznika, dajući značaj i poštovanje njegovoj ženi.

Nakon pogibije Balše II. 1385. godine, vlast u Valoni, Kanini i Beratu preuzela je njegova udovica Komnina.¹⁷⁷ U dubrovačkim dokumentima spominje se 1391. udova Komnina kao gospodarica Valone, kao i njezin carinik Marin Dujmi u vezi prodaje valonske soli u Dubrovniku.¹⁷⁸

¹⁷¹ S. RUDIĆ, *Balšići*, 55.

¹⁷² I. BOŽIĆ, *Doba Balšića*, 51.

¹⁷³ S. RUDIĆ, *Povelja Balše II*, 103 – 107;

¹⁷⁴ M. J. DINIĆ, *OVDRI*, 219, 221, 286.

¹⁷⁵ L. THALLÓCZY, C. JIREČEK, E. SUFFLAY, *Acta II*, 90; J. TADIĆ, *Promet putnika*, 60 – 61; M. J. DINIĆ, *OVDRI*, 286.

¹⁷⁶ Sima ČIRKOVIĆ, *Doba Balšića*, u: *Istorija Crne Gore II/2. Od kraja XII do kraja XV vijeka. Crna Gora u doba oblasnih gospodara*, ur. Milinko Đurović, Titograd, 1970., 41 – 42.

¹⁷⁷ S. RUDIĆ, *Balšići*, 73.

¹⁷⁸ L. THALLÓCZY, C. JIREČEK, E. SUFFLAY, *Acta II*, 117; Esad KURTOVIĆ, *Arhivska građa za historiju srednjovjekovne Bosne: ispisi iz knjiga kancelarije Državnog arhiva u Dubrovniku 1341-1526*, sv. 1, Sarajevo, 2019., 243.

JELENA BALŠIĆ

Tijekom proljeća i ljeta 1392. godine osmanlijski odredi napadali su područje Balšića. Zavladao je strah od Osmanlija i došao do samih zidina Stona i Dubrovnika, kamo se stanovništvo sklanjalo gotovo svake godine.¹⁷⁹ Kao počasni građanin Grada, Đurađ je odlučio svoju ženu Jelenu skloniti u Dubrovnik, pa im je zato uputio molbu. Dubrovčani su o tome raspravljali 1. lipnja 1392. i zaključili da se pošalje brigantin po njegovu ženu.¹⁸⁰ Vlada je odredila da će Jelenu smjestiti u konačište (*hosteriia*), a odlučeno je da će država dodijeliti novac za njezinu prehranu. Iako je sve bilo spremno da dođe u grad, žena zetskog gospodara nije došla jer je u tom trenutku bila prošla opasnost od Osmanlija.¹⁸¹ U rujnu iste godine ponovo je zaprijetila opasnost od Osmanlija, pa je zetski gospodar opet namjeravao skloniti svoju suprugu u Grad. Dubrovačke su vlasti 28. rujna donijele istu odluku o njezinu prijevozu, ali je Jelena odustala je od namjeravanog puta. Tada je krajem rujna Đurađ II. krenuo na pregovore s Osmanlijama i oni su ga na prijevaru zarobili. Jelena tada preuzima vlast u Zeti i aktivno radi na obrani posjeda od Osmanlija.¹⁸²

ZAKLJUČAK

Diplomatski kontakti Dubrovnika i Zete rezultat su geografske blizine, kao i političkog i trgovačkog interesa, pa je obostrana suradnja bila uvjetovana motivacijom (ko)egzistencije. Gradski oci spoznali su važnost potencijalnog sudjelovanja žena Balšića (bilo bračnih partnera ili kćeri) u procesu postizanja političkih i trgovačkih interesa. Zbog svojih bračnih savezništava i cijenjenog društvenog statusa, žene Balšića zauzimale su važno mjesto. U njima je vodstvo Grada vidjelo saveznika koji ima moć direktno ili indirektno djelovati na rješavanje određenih diplomatskih napora i ciljeva Dubrovčana vezanih za praktične potrebe njihovih trgovaca.

Žene Balšića najčešće su dolazile u Grad kada bi upale u nevolju (Ruđina, Evdokija i Goislava), zbog trgovačkih pregovora (Teodora) ili kada su bile na proputovanju (Jelena). Njihovi su posjeti zabilježeni samo u pojedinačnim primjerima. Događalo se da su ponekad planirani dolasci žena Balšića (Jelena i Komnina) izostali, iako su dubrovačke vlasti već bile sve pripremile za njihov

¹⁷⁹ I. BOŽIĆ, Doba Balšića, 57 – 58; V. FORETIĆ, *Povijest Dubrovnika*, 168.

¹⁸⁰ N. LONZA – Z. ŠUNDRICA, *ODV 1390 – 1392*, 371.

¹⁸¹ J. TADIĆ, *Promet putnika*, 62.

¹⁸² I. BOŽIĆ, Doba Balšića, 58.

posjet i smještaj. Katkada bi se dogodilo da dolazak gošći izazove nezadovoljstvo treće strane. Primjera radi, dolazak u Grad Evdokije i njezinih sinova izazvao je neslaganje srpskog despota, pa su Dubrovčani vještom diplomacijom ljubazno ispratili goste da bi izbjegli sukob sa spomenutim vladarom.

Prilikom dolaska i boravka uglednih gošći, dubrovačke su im vlasti iskazivale simboličke pijetete kroz diplomatski ceremonijal. Dobro ugošćivanje ogledalo se u čašćenju hranom, najčešće kruhom, vinom i ribom. Darivanje je bila neizostavna praksa Dubrovčana prilikom posjeta uglednika. Vrijednost poklona Dubrovčana može se staviti u suodnos njihovih ambicija i interesa te je prilagođavana njihovim trenutnim i budućim interesima. Izrazito važan diplomatski dar bila je dodjela dubrovačkog počasnog građanstva, iza koje su se krili izuzetno pragmatični ciljevi Grada u realiziranju strateških ciljeva. Valja istaknuti dodjelu građanstva Teodori, Ruđini i Komnini krajem kolovoza 1397., kao nagradu za izuzimanje carinskih dažbina u Valoni za dubrovačke trgovce. Ovim je ženama građanstvo omogućavalo da u slučaju opasnosti mogu doći u Grad, što je primjerice iskoristila Ruđina 1421. godine, a svoju pokretnu imovinu dala je prije toga na čuvanje u dubrovačku blagajnu.

Darovi dodijeljeni gošći tijekom odlaska činili su iznimno važan dio vanjskopolitičkog kodeksa, kojim je iskazivana zahvalnost i poštovanje. Prilikom odlaska gošći iz Grada, svaka je darovana novčanim poklonom od 50 ili 100 perpera. Gradske vlasti vrlo su dobro poznavale hijerarhiju kasnosrednjovjekovnog društva, posebice u odnosu prema ženama iz vladarskih i magnatskih obitelji. Darovima je ulagano u podršku spomenutih žena, imajući u vidu svrsishodnost u realiziranju pragmatičnih ciljeva. Dubrovačko gostoprimstvo i pokloni korišteni su kao metoda potkupljivanja žena Balšića. Iza poklona i ulaganja krili su se gospodarski, politički i diplomatski interesi. Na njih nisu bile imune žene koje su bile njihove gošće. Dubrovčani su vjerovali da će diplomatskim pridobivanjem žena one pomagati njihove strateške interese i tako ostvarivati dugotrajan gospodarski procvat.

IZVORI I LITERATURA

IZVORI:

Hrvatska – Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik (HR-DAD):

HR-DAD, *Acta Consilii Rogatorum* (dalje: *ACR*), ser. 3, sv. 17.

HR-DAD, *Diversa Cancellariae* (*Div. Canc.*), ser. 25, sv. 32.

HR-DAD, *Lettere e commissioni di Levante* (dalje: *Let. di Lev.*), ser. 27/1, sv. 2, 4, 7.

HR-DAD, *Reformationes* (dalje: *Ref.*), ser. 2, sv. 31, 33.

OBJAVLJENI IZVORI:

DIVERSIS, de Filip, *Opis slavnoga grada Dubrovnika*, Predgovor, transkripcija i prijevod s latinskoga: Zdenka Janeković-Römer, Zagreb, 2004.

DINIĆ, J. Mihailo, *Odluke veća Dubrovačke republike*, I, Beograd, 1951.

DINIĆ, J. Mihailo, *Odluke veća Dubrovačke republike*, II, Beograd, 1964.

IVANIŠEVIĆ, Jelena, Lačan ne haje toliko za ljubav: gastronomija Dunda Maroja između srednjovjekovlja i renesanse, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, Vol. No. 49, Dubrovnik, 2011., 9 – 25.

JIREČEK, Konstantin, Spomenici srpski, *Spomenik SKA*, sv. 11, Beograd, 1892.

JORGA, Nicolas, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle*, t. II, Paris, 1899.

KURTOVIĆ, Esad, *Arhivska građa za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga kancelarije Državnog arhiva u Dubrovniku 1341–1526)*, knj. 1, Sarajevo, 2019.

LONZA, Nella, ŠUNDRICA, Zdravko, *Odluke dubrovačkih vijeća 1390 – 1392*, Zagreb – Dubrovnik, 2005.

LONZA, Nella, *Odluke dubrovačkih vijeća 1395–1397. Reformationes consiliorum civitatis Ragusii 1395–1397*, Zagreb – Dubrovnik, 2011.

ORBINI, Mavro, *Kraljevstvo Slavena*, Zagreb, 1999.

PREMOVIĆ, Marijan, Povelja Đurđa Stracimirovića Balšića Dubrovčanima od 27. januara 1386. godine, *Stari srpski arhiv*, sv. 15, Beograd, 2016., 143 – 155.

RUDIĆ, Srđan, Povelja Đurđa I Balšića Dubrovniku, *Stari srpski arhiv*, sv. 8, Beograd, 2009., 101 – 110.

RUDIĆ, Srđan, Povelja Đurđa I Balšića Dubrovčanima, *Stari srpski arhiv*, sv. 8, Beograd, 2009., 111 – 117.

RUDIĆ, Srđan, Povelja Balšića Dubrovčanima, *Stari srpski arhiv*, sv. 9, Beograd, 2010., 93 – 98.

- RUDIĆ, Srđan, Povelja Balše II kojom potvrđuje Dubrovčanima privilegije dobijene od brata mu Đurđa, *Stari srpski arhiv*, sv. 10, Beograd, 2011., 103 – 107.
- RUDIĆ, Srđan, Povelja duke dračkog Balše II Dubrovčanima, *Stari srpski arhiv*, sv. 11, Beograd, 2012., 101 – 106.
- SMILJANIĆ, Arandel, Povelja vojvode Radiča Sankovića Dubrovčanima, *Grada o prošlosti Bosne*, sv. 1, Banja Luka 2008., 75 – 86.
- STOJANOVIĆ, Ljubomir, *Stare srpske povelje i pisma. Knj. I, Dubrovnik i susedi njegovi. Deo 1*, Beograd, 1929.
- ŠEKULARAC, Božidar, *Dukljansko – zetske povelje*, Titograd, 1987.
- THALLÓCZY, de Ludovicus, JIREČEK, Constantinus, SUFFLAY, de Emilianus, *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia II (annos 1344 – 1406 continens)*, Vindobonae (Beč), 1918.
- ZELIĆ, Danko, PLOŠNIĆ ŠKARIĆ, Ana, *Dubrovnik: Civitas et Acta Consiliorum 1400-1450*, Zagreb, 2017.

LITERATURA:

- ANTONOVIĆ, Miloš, *Grad i župa u Zetskom primorju i severnoj Albaniji u XIV i XV veku*, Beograd, 2003.
- BABIĆ, Anto, Diplomatska služba u srednjovjekovnoj Bosni, *Radovi Naučnog društva Bosne i Hercegovine*, sv. 5/13, Sarajevo, 1960., 11 – 70.
- BABIĆ, Anto, Tradicija i historijsko pravo u odnosima između Bosne i Dubrovnika u srednjem vijeku, *Pristapni predavanja, prilozi i bibliografija na novite članovi na Makedonskata akademija na naukite i umetnostite*, Skopje, 1974., 11 – 17.
- BLAYDES, Lisa, State Building in the Middle East, *Annual Review of Political Science*, vol. 20, 2017., 487 – 504.
- BOŽIĆ, Ivan, *Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku*, Beograd, 1952.
- BOŽIĆ, Ivan, Doba Balšića, u: *Istorija Crne Gore II/2. Od kraja XII do kraja XV vijeka. Crna Gora u doba oblasnih gospodara*, ur. Milinko Đurović, Titograd, 1970., 49 – 133.
- BOŽIĆ, Ivan, Zeta u Despotovini, u: *Istorija Crne Gore II/2. Od kraja XII do kraja XV vijeka. Crna Gora u doba oblasnih gospodara*, ur. Milinko Đurović, Titograd, 1970., 135 – 275.
- BOŽIĆ, Ivan, Dominus Rex Constantinus, *Nemirno Pomorje XV veka*, Beograd, 1979., 195 – 205.
- BUJUKLIĆ, Žika, *Pravno uređenje srednjovekovne budvanske komune*, Budva – Nikšić, 1988.

- CHOJNACKI, Stanley, Political Adulthood in Fifteenth-Century Venice, *The American Historical Review*, vol. 91, no. 4, Oxford University Press, 1986., 791 – 810.
- ĆIRKOVIĆ, Sima, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, Beograd, 1964.
- ĆIRKOVIĆ, Sima, Doba Balšića, u: *Istorija Crne Gore II/2. Od kraja XII do kraja XV vijeka. Crna Gora u doba oblasnih gospodara*, ur. Milinko Đurović, Titograd, 1970., 3 – 48.
- ĆIRKOVIĆ, M. Sima, Poklad kralja Vukašina, *Zbornik Filozofskog fakulteta*, knj. 14/1, Beograd, 1979., 153 – 163.
- ĆOROVIĆ, Vladimir, *Historija Bosne*, Beograd, 1940.
- DINIĆ-KNEŽEVIĆ, Dušanka, Žene iz srpskih zemalja u srednjovekovnom Dubrovniku, *Zbornik radova / Deseti kongres istoričara Jugoslavije*, ur. Zdravko Antonić, Milan Lazić, Dragutin Ranković, Beograd, 1998., 357 – 362.
- DINIĆ-KNEŽEVIĆ, Dušanka, *Položaj žena u Dubrovniku u XIII i XIV veku*, Beograd, 1974.
- DINIĆ-KNEŽEVIĆ, Dušanka, *Tkanine u privredi srednjovekovnog Dubrovnika*, Beograd, 1982.
- DUBY, Georges, *Love and marriage in the Middle Ages*, Chicago, 1994.
- FORETIĆ, Vinko, *Povijest Dubrovnika do 1808. Dio 1, Od osnutka do 1526.*, Zagreb, 1980.
- GECIĆ, Milena, Dubrovačka trgovina solju u XIV veku, *Zbornik Filozofskog fakulteta*, sv. 3, Beograd, 1955., 95 – 153.
- HARRIS, Robin, *Povijest Dubrovnika*, Zagreb, 2006.
- HRABAK, Bogumil, Promet soli u Skadru i Bojani u XIII, XIV i XV veku, *Istorijski zapisi*, sv. 3 – 4, Podgorica, 2000., 65 – 83.
- ISAILOVIĆ, Neven, Bračni planovi Kotromanića i državna politika Bosne polovinom XV veka, u: *Pad Srpske despotovine 1459. godine*, ur. Momčilo Spremić, Beograd, 2011., 203 – 214.
- JANEKOVIĆ-RÖMER, Zdenka *Rod i grad: dubrovačka obitelj od XIII do XV stoljeća*, Dubrovnik, 1994.
- JANEKOVIĆ-RÖMER, Zdenka, Javni rituali u političkom diskursu humanističkog Dubrovnika, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, sv. 29, Zagreb, 1996., 68 – 86.
- JANEKOVIĆ-RÖMER, Zdenka, O poslaničkoj službi i diplomatskom protokolu Dubrovačke Republike u 15. stoljeću, *Hrvatska srednjovjekovna diplomacija, Zbornik Diplomatske akademije 4*, ur. Mladen Andrić i Mirko Valentić, Zagreb, 1999., 193 – 203.

- JANEKOVIĆ-RÖMER, Zdenka, Građani, stanovnici, podanici, stranci, inovjerci u srednjovjekovnom Dubrovniku, *Raukarov zbornik: zbornik u čast Tomislava Raukara*, ur. Neven Budak, Zagreb, 2005., 317 – 346.
- JANEKOVIĆ-RÖMER, Zdenka, Kraj srednjovjekovnog Bosanskog Kraljevstva u dubrovačkim izvorima, u: *Stjepan Tomašević (1461. – 1463.) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva*, ur. Ante Birin, Zagreb – Sarajevo, 2013., 47 – 67.
- JELČIĆ, Josip, *Zeta i dinastija Balšića: dokumentovane istorijske studije*, prev. i priir. Radoslav Rotković, Podgorica, 2010.
- JIREČEK, Constantin, Die Witwe und die Söhne des Despoten Esau von Epirus, *Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher*, vol. I., Berlin, 1920., 1 – 16.
- KRIZMAN, Bogdan, *Diplomati i konzuli u starom Dubrovniku*, Zagreb, 1957.
- KURTOVIĆ, Esad, Jelena Hranić u bankarskim poslovanjima u Dubrovniku i Kotoru, *Zbornik za istoriju Bosne i Hercegovine*, sv. 5, Beograd, 2008., 89 – 113.
- KURTOVIĆ, Esad, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*, Sarajevo, 2009.
- LYON, R. Jonathan, Fathers and sons: preparing noble youths to be lords in twelfth-century Germany, *Journal of Medieval History*, vol. 34, Abingdon – Oxford, 2008., 291 – 310.
- LONZA, Nella, Ceremonijal Dubrovačke Republike, *Diplomacija Dubrovačke Republike, Zbornik Diplomatske akademije 3*, ur. Svjetlan Berković, Zagreb, 1998., 169 – 175.
- LONZA, Nella, *Kazalište vlasti: Ceremonijal i državni blagdani Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću*, Zagreb – Dubrovnik, 2009.
- LUČIĆ, Josip, Gospodarsko-društveni odnosi u Dubrovniku u Stojkovićevo vrijeme (1392 – 1442), *Historijski zbornik*, god. XXXVIII, br. 1, Zagreb, 1985., 95 – 114.
- MADŽIBRADIĆ, Anita, O plemićkoj porodici Drago – u Kotoru i Tivtu (XIV i XV v.), *Bokeški ljetopis*, sv. 4, Kotor, 2019., 167 – 207.
- MANKEN, Irmgard, *Dubrovački patricijat u XIV veku I*, Beograd, 1960.
- MCDONALD, F. Nicola, ORMROD, W. M., *Rites of Passage: Cultures of Transition in the Fourteenth Century*, Woodbridge, 2004.
- MIHALJČIĆ, Rade, *Kraj Srpskog carstva*, Beograd, 2001.
- MIJUŠKOVIĆ, Jovanka, Humska vlasteoska porodica Sankovići, *Istorijski časopis*, sv. 11, Beograd, 1961., 17 – 54.
- MILUTINOVIĆ, Branislav, Borba Balšića sa Mlečanima za zetske primorske gradove, *Srednjovjekovna istorija Crne Gore kao polje istraživanja*, ur. Branislav Kovačević, Podgorica, 1999., 87 – 110.

- MILUTINOVIĆ, Branislav, Izvoz valonske soli (XIV – XV vek), *Zbornik radova Filozofskog fakulteta*, knj. XXX, Priština – Blace, 2000., 73 – 106.
- MITIĆ, Ilija, Imigracijska politika dubrovačke republike s posebnim obzirom na ustanovu svjetovnog azila, *Anali Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU u Dubrovniku*, sv. 17, Dubrovnik, 1979., 125 – 163.
- MIJUŠKOVIĆ, Jovanka, Dodjeljivanje dubrovačkog građanstva u srednjem veku, *Glas SANU*, sv. 9, Beograd, 1961., 89 – 130.
- PREMOVIĆ, Marijan, Jelena, kćer kneginje Milice – spona Lazarevića i Balšića, *Kneginja Milica – monahinja Evgenija i njeno doba*, ur. Siniša Mišić i Dejan Ječmenica, Trstenik – Beograd, 2014., 209 – 223.
- PREMOVIĆ, Marijan, Politički odnosi Đurađa II. Stracimirovića Balšića i Dubrovnika (1385. – 1403.), *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 60, 2018., 85 – 117.
- PURKOVIĆ, Al. Miodrag, *Kćeri Kneza Lazara: istorijska studija*, Beograd, 1996.,
- REYNOLDS, Susan, The historiography of the medieval state, in: *Companion to Historiography*, ed. Michael Bentley, Oxon – New York, 1997., 117 – 138.
- REŠETAR, Milan, *Dubrovačka numizmatika. I (historički) dio*, Sremski Karlovci, 1924.
- RUDIĆ, Srđan, *Balšići: gospodari Zete*, Beograd, 2021.
- SCHIRO, Giuseppe, Evdokia Balšić Vasilissa di Gianina, *Zbornik Radova Vizantološkog Instituta*, VIII/ 2, Beograd, 1964., 383 – 391.
- SCHMITT, Jens Oliver, *Das venezianische Albanien: (1392 – 1479)*, München, 2001.
- ŠĆEPANOVIĆ, Žarko, *Kratka istorija Crne Gore: od najstarijih vremena do 1796. godine*, Podgorica, 2002.
- SPREMIĆ, Momčilo, Sveti Srđ pod mletačkom vlašću: (1396 – 1479), *Zbornik Filozofskog fakulteta*, sv. 7 – 1, Beograd, 1963., 295 – 311.
- ŠEKULARAC, Božidar, Balšići – od oblasnih gospodara do moćne dinastije, *Balšići*, Zbornik radova sa skupa Balšići, Ivanova Korita, 21. – 22. rujna 2011., ur. Čedomir Drašković, Cetinje – Podgorica, 2012., 21 – 50.
- ŠEKULARAC, Božidar, *Crna Gora u doba Balšića*, Cetinje, 2012.
- ŠOŠTARIĆ (ZOVKO), Valentina, Negative Emotions in Action – two Examples from the 15th Century Ragusan Diplomacy, *Hiperborrea*, Bucharest, 2019, vol. 6, no. 1, 5 – 15.
- ŠOŠTARIĆ, Valentina, *Dubrovački poklisari: u potrazi za novim teritorijima*, Zadar, 2021.

- ŠUNDRICA, Zdravko, O darovima i dubrovačkoj diplomaciji, u: *Tajna kutija Dubrovačkog arhiva* I. dio, ur. Vladimir Stiperić, Zagreb – Dubrovnik, 2008., 133 – 144
- TESCHKE, Benno, Geopolitical Relations in the European Middle Ages: History and Theory, *International Organization*, vol. 52, no. 2, Cambridge, 1998., 325 – 358.
- TOŠIĆ, Đuro, *Trg Drijeva u srednjem vijeku*, Sarajevo, 1987.
- TOŠIĆ, Đuro, Bosanska kraljica Katarina (1425 – 1478), *Zbornik za istoriju Bosne i Hercegovine*, br. 2, Beograd, 1997., 73 – 112.
- TOŠIĆ, Đuro, Sandaljeva udovica Jelena Hranić, *Zbornik radova Vizantološkog instituta*, sv. 41, Beograd, 2004., 423 – 440.
- VEGO, Marko, Nadgrobnni spomenici porodice Sankovića u selu Biskupu kod Konjica, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, sv. X., Sarajevo, 1955., 157 – 166.
- VEKARIĆ, Nenad, *Vlastela grada Dubrovnika 1. Korijeni, struktura i razvoj dubrovačkog plemstva*, Zagreb – Dubrovnik, 2012.
- VEKARIĆ, Nenad, *Vlastela grada Dubrovnika 3. Vlasteoski rodovi (M – Z)*, Zagreb – Dubrovnik, 2012.
- VEKARIĆ, Nenad, *Vlastela grada Dubrovnika 4. Odabrane biografije (A – D)*, Zagreb – Dubrovnik, 2013.
- VEKARIĆ, Nenad, *Vlastela grada Dubrovnika, 6. Odabrane biografije (Pi – Z)*, Zagreb – Dubrovnik, 2015.
- VEKARIĆ, Nenad, *Vlastela grada Dubrovnika 7. Genealogije (A – L)*, Zagreb – Dubrovnik, 2016.
- VEKARIĆ, Nenad, *Vlastela grada Dubrovnika 8. Genealogije (M – Z)*, Zagreb – Dubrovnik, 2017.
- VINAVER, Vuk, Prilozi istoriji plemenitih metala, cena i nadnica (srednjovekovni Dubrovnik), *Istorijski glasnik*, sv. 1 – 2, Beograd, 1960., 51 – 94.
- ZOVKO, Valentina, Diplomatski ceremonijal – Važan oblik komunikacije u pregovorima oko proširenja dubrovačkih granica, *Radovi za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 55, Zadar, 2013., 18 – 40.
- ZOVKO, Valentina, Acting from the Shadows: Women and Diplomacy in the Late Medieval Dubrovnik, *The Undiscovered Woman: from Antiquity to the Modern Times*, ed. Anna Obara-Pawlovska, Anna Miaczewska i Dariusz Wróbel, Lublin, 2017., 75 – 87.
- ŽIVKOVIĆ, Pavo, Pariteti dubrovačkog novca u srednjem vijeku, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, sv. 22 – 23, Dubrovnik, 1985., 31 – 39.

Marijan PREMOVIC

WOMEN OF BALŠIĆ DYNASTY IN DUBROVNIK IN THE LATE MIDDLE AGES

SUMMARY

Diplomatic contacts between Dubrovnik and Zeta were the result of geographical proximity, political and trade interests, and therefore cooperation was motivated by subsistence. The Dubrovnik authorities recognized the importance of the potential participation of the Balšić family women in the process of achieving their political and commercial interests. They saw an ally in them, with the power to influence, directly or indirectly, and address specific diplomatic objectives of Dubrovnik.

The Balšić family women most often came to the City when they were in trouble (Ruđina, Evdokija, and Goislava), for trade negotiations (Teodora) or when they were passing through (Jelena). These visits were recorded only once for each. It should be noted that sometimes the planned arrivals of the Balšić women (Jelena and Komnina) did not take place, although the Dubrovnik authorities had prepared everything for their visit and accommodation. Sometimes the visit would cause a third-party discontent. For example, the arrival of Evdokija and her sons to the City caused the disapproval of the Serbian Despot, and thus the Dubrovnik official, who avoided the contact using his skilled diplomacy and graciously saw their guests off.

During the arrival and stay of these women, Dubrovnik authorities demonstrated symbolic piety towards them. Generous hospitality was reflected in the selection of food acknowledging their rank. For example, Teodora was given one ducat to spend on food, while Evdokija and her sons were given three ducats a week. When this value is converted into food, we can see that Teodora got more, as the city leaders had trade interest in their families because of customs in Vlora. The value of Dubrovnik gifts can be put in correlation with their ambitions and interests. Thus, for example, for the wedding of Ruđina Balšić and Mrkša Žarković (1402), Evdokija Balšić and Esau de' Buondelmonti (1402), the city leaders gave them a present of 100 perpers, paying them equal respect. For example, the marriage of the Zeta princess Jelena Balšić with the Bosnian Duke Sandalj Hranić in December 1411 was an act that immediately got exceptional political significance among the Dubrovnik authorities. This can be seen in a wedding gift of 1,000 ducats, four times the amount given to Ruđina and Evdokija. Such an act should be interpreted with the extremely high

political importance and reputation Sandalj had for Dubrovnik authorities in the achievement of their diplomatic goals.

The gifts given to the guest at departure were an essential part of the foreign policy code, which expressed gratitude and respect. With the selection of gifts, the authorities showed different treatment of their guests. The gift was adjusted to the current and future interests of Dubrovnik. For example, Jelena, Teodora, Goislava, and Evdokija, were given 100 perpers each, while Ruđina was given half the amount. With these gifts, the city authorities invested in the support of these women with the aim of achieving their pragmatic goals.

The Dubrovnik hospitality and gifts were used as a method to bribe the Balšić women. Problems and corruption were hidden behind gifts and investments. Greedy, gullible women, who were their guests, were not immune to them. Dubrovnik believed that if they won these women over through diplomatic means, they would work for their strategic interests and thus achieve a long-term economic prosperity.

Keywords: Dubrovnik, Zeta, late Middle Ages, women, Balšić.